SPROG & SAMFUND

Nyt fra
Modersmål-Selskabet
22. årgang nr. 4
December 2004

**Indhold: Det daglige sprog 3 · Jubilæumsfest 4 · Pristale 9 · Erik Hansens forelæsning 11
Tilbageblik 15 · Digt om sproget 27 · Essays 28 · Bøger 48 · Sprogforeningen 49
25 års bestyrelser, årbøger og prismodtagere 50 · Bogmessen 52**

25

En estimeret sprogprofessor og senere ven af Modersmål-Selskabet bød det nye selskab velkommen i 1979 med en spådom om "en kort vækstperiode, en stilstandsperiode og en forfaldsperiode, hvorefter et par trætte Jeronimusser omsider lukker butikken og lister desillusionerede bort." De trætte Jeronimusser mødte frem den 27. november på Christiansborg i skikkelse af 214 feststemte gæster og medlemmer for at fejre jubilæet med hinanden, more sig over veloplagte taler af bl.a. Svend Auken og Jesper Klein, oplæsning af Benny Andersen, lytte til Blaagaard Kammerkor og blive beriget af årets prismodtager, professor Erik Hansens forelæsning. Det var en dag for alle sproginteresserede, der var samlet for at bekræfte en historisk anledning til at se fremad, og dagen er fyldigt dokumenteret inde i bladet, der er udvidet til 52 sider og træder i stedet for den traditionelle årbog.

Den er repræsenteret ved essays af sprogkyndige skribenter og tidligere prismodtagere, der gør status over sproget i 25 år. Meget er sket i sproget siden da, og mange problemer er alligevel de samme. Derfor er der stadig brug for et modersmålsselskab, der på folkelig baggrund tager del i debatten og både i detaljen og ved sin tilstedeværelse er med til at skærpe den sproglige bevidsthed. De ideer, der præger artiklerne om Selskabets tilblivelse, er derfor lige så gældende i dag som i 1979. **M.B.**

SPROG & SAMFUND

er medlemsblad for Modersmål-Selskabet og udsendes i 4 numre årligt. Abonnement for ikke-medlemmer 90 kroner.
Oplag: 1200 eksemplarer.

BLADUDVALG:
Jens Møller Nielsen (form.)
Ingrid Carlsen
Henrik Munck

ANSVARSHAVENDE REDAKTØR:
Michael Blædel
Asserbohusvej 31,
3300 Frederiksværk
tlf. 47 74 62 61
blaedel@wanadoo.dk/
red@modersmaal.dk

LAYOUT:
Joanne Hummerston

REPRO OG TRYK:
Clausen Offset
ISSN 0108-433 X

Artikler, der offentliggøres i Sprog og Samfund, tegner ikke nødvendigvis Selskabets holdning. Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Modersmål-Selskabet har til formål at virke for bevarelse og udvikling af modersmålet som en grundlæggende forudsætning for dansk kultur og folkestyre. Dette tilstræbes ved:

1. At vække forståelse for betydning af en klar, udtryksfuld og varieret anvendelse af sproget i tale og skrift – med respekt for dialekterne

2. At formidle kendskab til forskning og uddannelse vedrørende det danske sprog.

Medlemskontingent er 225 kr. årligt, for uddannelsessøgende og pensionister 150 kr. (Portogebyr – udlandet: 50 kr.)
Giro 6 67 69 01.
Internet: www.modersmaal.dk

MODERSMÅL-SELSKABETS BESTYRELSE:

FORMAND:
Lektor, mag.art. Bent Pedersbæk Hansen,
Gadestævnet 35, 2650 Hvidovre, tlf. 3647 4065,
e-mail: bp@modersmaal.dk

NÆSTFORMAND:
Stud.mag. Kenn Hansen,
fax 3920 7760, e-mail: kh@modersmaal.dk

KASSERER:
Dir. Niels Jørgen Ebbensgaard,
Skovholmsvej 1, 3300 Frederiksværk, tlf. 4774 6172,
e-mail: nje@modersmaal.dk

ØVRIGE BESTYRELSE:
Kontorassistent Ingrid Carlsen,
Ammendrupvej 33, 3200 Helsinge, tlf. 4879 8771,
e-mail: ic@modersmaal.dk

Lektor, cand.mag. Arne J. Hermann,
Lauggårds Vænge 36, 2860 Søborg, tlf. 3956 2074

Cand.mag. Gerda Thastum Leffers,
Skolebakken 81, 2830 Virum, tlf. 4585 7644,
e-mail: gtl@modersmaal.dk

Cand.oecon. Henrik Munck,
Farumgårds Allé 3, 3520 Farum, tlf. 4495 2243,
e-mail: hm@modersmaal.dk

Marketingchef Søs Stadil Palm,
Skovvej 113, 2920 Charlottenlund, tlf. 3963 0213,
e-mail: ssp@modersmaal.dk

Seminarielektor Claus Tilling,
Islevhusvej 36, st., 2700 Brønshøj, tlf. 3828 6648,
e-mail: ct@modersmaal.dk

SUPPLEANTER TIL BESTYRELSEN:
Stud.mag. Lasse Bruun,
Marstalsgade 1, 1.tv., 2100 Kbh. Ø, tlf. 4035 2266,
e-mail: lb@modersmaal.dk

Journalist, stud.mag. Jens Møller Nielsen,
Nordre Fasanvej 249, st.tv., 2200 Kbh. N,
tlf. 2685 9800, e-mail: jmn@modersmaal.dk

MODERSMÅL-SELSKABETS SEKRETARIAT:
Birte Iversen,
Engerødvej 34, 3200 Helsinge, tlf. 4879 6352,
e-mail: sek@modersmaal.dk

Send evt. e-mail-adresse til sekretariatet.

Det daglige sprog

AF BENT PEDERSBÆK

Man hører folk sige, at de er trætte af ord. Ord, ord, ord, nu må det være slut, nu må der handling til. Som regel ender alt dog i ord igen: Når krigen har varet et stykke tid, må der mægling og fredsaftale til. Kun ord, sprog, ja, men lykkes det ikke for fredsforhandlerne at nå til enighed, går jetflyene på vingerne.

Sproget er et arbejdsredskab og vort bedste legetøj. Med det driller vi hinanden, med det morer vi os sammen, med det kommenterer vi vejret og hverdagens fortrædeligheder og tilkendegiver, at vi finder behag i hinanden.

Modersmål-Selskabet har til formål at virke for bevarelse og udvikling af det sprog, der bruges i det hjørne af verden, der hedder Danmark – danskernes modersmål. Sådan står der i formålsparagraffen, og til den ende vil vi gerne skrive læserbreve om, at der er for mange stavefejl i aviserne og dårlig udtale i fjernsynet – for korrekthed er vigtig i dag som for 25 år siden, men netop i anledning af jubilæet er der grund til at huske på, at sprogsagen drejer sig om mere end korrekthed.

Sproget er et arbejdsredskab og vort bedste legetøj.

Vel bør vi alle stræbe efter at undgå sjusket og fejlagtig sprogbrug, men skræk for at lave fejl må ikke føre til, at vi undlader at udtrykke os, for så bidrager vi ikke til at nå det større mål, som er at bevare og udvikle det daglige, fælles sprog, hvormed vi afgør fælles anliggender både på samfundsplan og i privatlivet. Et modersmål skal kunne nå ud i alle hjørner af forskellige fagområder, og det kan vort danske modersmål heldigvis stadigvæk, men ét er hjørnerne, noget andet det fælles rum, hvor vi gerne skulle kunne mødes, når vi kommer fra vores forskellige kroge af gruppesprog, fagsprog, generationssprog osv. Har vi et rigt og nuanceret dagligsprog, hvor politikeren, akademikeren, hjemmehjælperen, lægen, mekanikeren, den unge og den gamle kan møde og forstå hinanden? Svaret er ja, nogenlunde, og for så vidt det står til Modersmål-Selskabet, skulle vi gerne blive ved med at have det.

For der er faresignaler, og det gælder ikke kun det amerikanske sprogs indtrængen i dansk.

Medierne, især fjernsynet, kræver hurtighed og korthed. Man skal videre til næste indslag, inden seerne begynder at kede sig. Seeren bliver talt til og ikke med, og det daglige sprog bliver undergravet i stedet for at blive bevaret ved at blive brugt rigt og nuanceret.

Skilsmissetallet i Danmark nåede forrige år op på 15.000 par, dvs. at 30.000 voksne og måske lige så mange børn samt øvrige pårørende var involveret i en begivenhed, som i hvert fald for de flestes vedkommende må betegnes som omvæltende. Det er nærliggende at antage, at der også her er en sproglig side af sagen: At det fælles, daglige sprog, der skulle bruges til at komme hinanden i møde med, til mægling og forsoning, er blevet eroderet, så det ikke længere er tjenligt.

Ægtefællerne har som oftest hver deres arbejdsliv, som de tager med hjem bl.a. i form af det sprog, der bruges på arbejdet, men hjemmelivet kræver også sprog til at glæde sig over børnene og hverdagen, til at more sig sammen og til at bære over med hinanden, og et sådant sprog kommer ikke af at læse rapporter eller fra internettet; et sådant sprog kræver først og fremmest øvelse, daglig træning.

Heller ikke det sprog, man bruger, når man kun er sig selv, må forvitre; også sig selv har man i et sprog, der gerne skulle yde trøst i modgang og forsvar mod depression.

Debatten om modersmålet drejer sig i dag som for 25 år siden også om sproglig sjusk, men Modersmål-Selskabet vil nødig opfattes bare som et selskab af sprogrevsere og pedantiske purister, dertil er sagen for betydningsfuld.

Hvor meget Selskabet så kan udrette er en anden sag; vi gør, hvad vi kan, og er heldigvis ikke alene: enhver der med ildhu og omtanke bruger modersmålet, er med til at styrke det – vort daglige sprog.

Da Modersmål-Selskabet fejrede sine første 25 år

AF HENRIK MUNCK

Formanden, Bent Pedersbæk Hansen bød velkommen.

På den sidste lørdag i november 2004 blev der afholdt et møde på Christianborg med over 200 deltagere. Mødet var arrangeret af Modersmål-Selskabet i anledning af selskabets 25-års-jubilæum. Temaet for mødet var det danske sprogs udvikling og udfordringer gennem de seneste 25 år. Emnet blev belyst gennem indlæg fra en organisationsformand, en seminarielektor, en pensioneret sprogprofessor, en folketingspolitiker, en skuespiller og en digter.

Sådan lyder det korte referat af Modersmål-Selskabets jubilæumsfest, og således skulle ansøgningen til Folketinget have lydt, hvis selskabet ville have den officielle tilladelse til lån af selve Landstingssalen. Da Folketingets Brugercenter 48 timer før festen fik et eksemplar af det endelige program sammen med den obligatoriske forhåndstilmelding af deltagerne, konstaterede centret, at der måtte være sket en misforståelse.

Ifølge programmet var der ikke tale om en konference, men blot om en prisuddeling, og samtidig var der både optræden med en skuespiller, oplæsning ved en digter og medvirken af et sangkor samt fællessange. Ifølge gældende regler fastsat af Folketingets Præsidium må der af hensyn til Folketingets arbejde ikke indgå kunstneriske og musiske indslag, og dispensation herfra bliver kun givet på valgaftener. Nødtvungent erkendte Brugercentret, at det var for sent at aflyse eller ændre i programmet.

Enestående begivenhed

På den måde blev jubilæumsfesten en enestående begivenhed, der aldrig vil kunne gentages. Landstingssalen blev den værdige ramme om en fest, som hverken Folketingets 1. næstformand Svend Auken eller deltagerne vil kunne glemme. Men næppe tidligere er det danske sprog blevet hyldet og kommenteret på en så værdig, varieret og underholdende måde. Gang på gang bølgede latteren i det højloftede rum, og det gav genlyd, når de danske sange blev afsunget under medvirken af det blandede kammerkor.

Da der på denne efterårsgrå eftermiddag ikke var andre møder på Christianborg, fik deltagerne lov til at benytte Rigsdagsgårdens hovedtrappe. Jubilæumsfesten var blevet et tilløbsstykke, og der dannede sig hurtigt en lang kø i forhallen. Det skyldtes dog udleveringen af de obligatoriske navneskilte, men heldigvis havde flertallet af deltagerne fulgt op-

Erik Hansen i samtale med Peder Skyum-Nielsen, der har afløst Erik Hansen som sprogrøgter i DR

214 medlemmer og gæster fyldte Landstingssalen på Christiansborg.

fordringen til at komme i god tid. Ifølge det udleverede program var der lagt en nøje minutplan for hele arrangementet, og kl. 15 sad deltagerne utålmodigt afventende programmets start.

Salens ur viste 15.07, før selskabets formand, Bent Pedersbæk Hansen besteg talerstolen og bød velkommen til alle fremmødte, heriblandt flere tidligere prismodtagere, men han undskyldte samtidig forsinkelsen med, at man havde ventet på Svend Aukens ankomst. Nu måtte festen begynde uden ham, der skulle have budt velkommen på Folketingets vegne. I sin velkomsttale belyste formanden med få eksempler, hvor meget anvendelsen af sproget har ændret sig på bare 25 år.

Dialektspecialister i dialog: Jesper Klein og Jørn Lund

Efter første fællessang, der naturligvis var 'Vort modersmål er dejligt', motiverede bestyrelsesmedlem, seminarielektor Claus Tilling valget af professor emeritus Erik Hansen som modtager af Modersmål-Prisen 2004. Først og fremmest som en flittig og altid velformuleret formidler af viden om det danske sprog, men også som formand for Dansk Sprognævn lige fra 1985 til 2003. Der var adskillige af professorens kolleger og tidligere studerende blandt tilhørerne, og de genoplevede en forelæsning, da Erik Hansen valgte denne form som kvittering for prisen.

Sprogligt symposium i pausen: Claus Tilling, Marianne Davidsen-Nielsen, Niels Davidsen-Nielsen, formanden for Dansk Sprognævn, og dagens prisvinder Erik Hansen.

Under den efterfølgende reception med vin og snitter i et tilstødende lokale fik festdeltagerne lejlighed til at strække benene og hilse på hinanden, og imens dukkede Svend Auken op. Han undskyldte sig med den manglende servicering, der gives folketingspolitikere i opposition, og han ville først være mødt frem om søndagen. Heldigvis var han blevet indfanget i rette tid til at bringe en hilsen fra Folke-

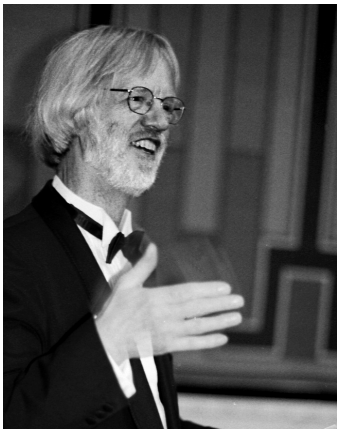

Blaagaard Kammerkor under ledelse af Erik Dynesen fremførte bl.a. en jubilæumskanon til Selskabet

Jesper Klein fægtede med sproget.

tinget og dets formand og samtidig bidrage med en meget veloplagt og velformuleret beskrivelse af det danske sprogs brug i Folketinget og dets udvikling i forhold til vore nabolande. Han appellerede til en fælles kamp med deltagelse af Modersmål-Selskabet og Folketinget for at bevare det danske sprog.

Kleins variationer

Blaagaard Kammerkor med dets snes af sangere underholdt med danske sange af H.C. Andersen, Thorvald Aagard og Halfdan Rasmussen samt en anonym kanon-jubilæumshyldest til Modersmål-Selskabet, inden skuespilleren Jesper Klein holdt sin festtale. Talen var fyldt med sprudlende eksempler på variationer af det danske sprog, lige fra nutidigt dårligt dansk til dialekter og fagsprog, og festtalen blev dermed et praktisk supplement til professorens forelæsning.

På tilsvarende måde kunne digteren Benny Andersen som tidligere modtager af Modersmål-Pri-

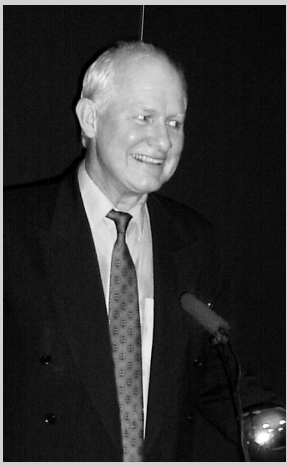

Uddrag af Svend Aukens tale:

Derfor diskuterede vi (i Folketinget) også sprogpolitik som den politik, man vellykket har indført i både Sverige og Norge. Jeg lyttede meget omhyggeligt til debatten, og det tror jeg også, at Modersmål-Selskabets mange eksperter har gjort, men det stod ikke tydeligt for mig, hvad konklusionen var: Har vi eller har vi ikke en sprogpolitik i Danmark? Det, der derimod ikke kan være diskussion om, er, at vi i allerhøjeste grad trænger til en sprogpolitik i Danmark. Netop når vi er midt i den internationale strøm af påvirkninger, som vi ønsker, og som vi byder velkommen, og hvor også sproget gerne skal fornys, har vi brug for at sikre, at det sker på en ordentlig og reguleret måde.

Det skal være mit jubilæumsønske, at jeres forening og jeres arbejde sammen med alle os, der arbejder som interessenter i det danske sprogs mangfoldiggørelse og bevaring af det værdifulde i det danske sprog, at vi i fællesskab må have mulighed for i de kommende år at sikre en effektiv og ordentlig sprogpolitik.

Svend Auken og Benny Andersen mødte hinanden i fyogbifarten, mens Arne Hermann forsøger at vende ryggen til.

– Sproget jeg synger og taler er vævet sammen af ord fra hele verden, ikke bare tysk, engelsk og fransk, men også grønlandsk: anorak, kajak, bivuak, tyrkisk: jogurt, kiosk, finsk: sauna, arabisk: almanak, kaffe, kinesisk: te, mexikansk: tomat, australsk: boomerang, kænguru, japansk: kimono, karate, malajsisk: bambus, indisk: bungalow, pyjamas – jeg kan ved gud dem alle i søvne, ord fra den fjerneste klode mødes i min mave og i min mund. Og for hver gang jeg udtaler dem, lyder de mere og mere danske. Min skjorte er engelsk, mine sko italienske, min bil er japansk, mit ur fra Schweiz eller Hongkong. Det hele er så pæredansk, alverden samles i mig og bliver godt rystet sammen. Sesam, sesam, luk dig op.

(UDDRAG AF DIGTET VERDENSBORGER I DANMARK, SOM DET LØD I BENNY ANDERSENS OPLÆSNING).

sen bringe en hilsen til den nyudnævnte prismodtager og kommentere med udvalgte og aktuelle eksempler fra sin egen righoldige samling af digte, der jonglerer med det danske sprog. Han læste veloplagt højt fra sine digte 'Kære Venner' og 'Verdensborger i Danmark' samt sin novelle med titlen 'Sprogstrid eller pip som pap' inspireret af barnebarnet Alexandra.

Den indholdsrige eftermiddag blev afrundet med formandens tak og fællessang af H.C. Andersens 'I Danmark er jeg født'. På forunderlig vis var det lykkedes at gennemføre hele programmet, hvor de nødvendige forskydninger blot blødgjorde den annoncerede tidsplan og skabte spontanitet. De medvirkendes bidrag vævede sig ind i hinanden til en lærerig og uforglemmelig hyldest til sproget, fyldt med kærlighed og humør.

Jubilæumsfesten bekræftede, at Modersmål-Selskabets formål er mere aktuelt end nogensinde midt i en tid, hvor netop ungdommens og indvandrernes brug af det danske sprog er genstand for intens debat.

FOTO: Hasse Ferrold, Michael Blædel, Ingrid Carlsen, Kenn Hansen og Jens Møller Nielsen.

Elizabeth Ehmer og Benny Andersen hilste på Gerda og Aage Leffers.

Tillykke, Erik Hansen

CLAUS TILLINGS TALE TIL ÅRETS MODTAGER AF MODERSMÅL-PRISEN

Foto: Hasse Ferrold.

Det stod allerede i martsnummeret af Sprog & Samfund at professor Erik Hansen skulle have Modersmål-Prisen i år 2004. Der stod også hvorfor, og motiveringen fortjener at blive udtalt højt og tydeligt og uddybet en smule netop på denne festdag i Modersmål-Selskabet.

Nogle få af de tilstedeværende har kendt Erik Hansen som ung lærer i dansk og tysk på Rødovre Statsskole, flere har fået den første inspiration i timer i moderne dansk grammatik hos den unge adjunkt på Københavns Universitet, men alle danskere er blevet påvirket af sprogprofessoren, direkte eller indirekte gennem rækken af lærebøger eller gennem lærere i folkeskolen, gymnasiet, ved universitetet og seminarier. Ikke mindst gennem hans videre arbejde med sætningsskemaet fra Paul Diderichsens Elementær dansk grammatik. Til orientering: "Elementær" skal forstås som grundlæggende, ikke som "nem".

Erik Hansen var i 18 år formand for Dansk Sprognævn, en magtfuld post. Lad os tage det helt bogstaveligt:

Dansk Sprognævn har til opgave – og har haft det i næsten 50 år – på videnskabeligt grundlag at give myndighederne og offentligheden råd og oplysning om det danske sprog. Sprognævnets hovedopgave er

- *at følge det dansk sprogs udvikling*
- *at besvare sproglige spørgsmål fra myndighederne og offentligheden*
- *at redigere og udgive en dansk retskrivningsordbog.*

Ikke mindst det sidste har givet anledning til megen debat. Erik Hansen var i Sprognævnets arbejdsudvalg da man i 1980 intensiverede arbejdet med en ny retskrivningsordbog, og senere i et underudvalg der fra 1983 udformede Retskrivningsreglerne. Det førte til den mindeværdige majonæsekrig som mange stadig erindrer for den heftighed som sproglige spørgsmål kunne debatteres med både i Folketinget og i den brede offentlighed. I 1985 blev Erik Hansen formand for Dansk Sprognævn og i 1986 udkom så den nye Retskrivningsordbog. Noget gammelt og trygt, dvs. den indbildte tryghed som en indiskutabel norm giver, var blevet rokket. Det var nu ikke så mærkeligt: Det sprog og den norm som retskrivningsordbogen afspejlede, var kun delvis et udtryk for det sprog som også den sprogbevidste del af befolkningen brugte. Sproget udvikler sig og har altid gjort det. Sproget er en levende mekanisme. Sprognævnet kan foreslå *imago* som en regelret dansk form; det blev dog ved *image*.

Mange har i tidens løb givet Sprognævnet og i særdeleshed Erik Hansen skylden for ikke at kunne bremse sprogets udvikling. De der har søgt nærmere oplysning og har givet sig tid til at lytte til argumentationen, har kunnet få forklaring og velovervejet vejledning.

Jeg har forstået en grundlæggende holdning hos dig således: Hvis der er valg mellem flere forskellige sproglige former, gør man klogt i at vælge den form der ikke virker frastødende på den eller de personer man ønsker at komme i kontakt med. – Det er da ikke tegn på hverken vilkårlighed eller holdningsløshed. Det er en holdning jeg har kendt

længe, og netop i disse dage er der brug for den når man diskuterer børn og unges stærkt provokerende sexistiske udtryk.

Vi kan bedst lide den samlende sprogbrug, ikke den ekskluderende.

I en bog om retskrivning fra 1998: 'Det er korrekt', skriver du: "Den dominerende holdning i offentligheden er at valgfrihed er af det onde, og denne mening hævdes også af folk som forbeholder sig en betydelig personlig valgfrihed."

Apropos valgfrihed: Vi kommer vel ikke uden om det nye komma der blev beskrevet i 2. udgave af Retskrivningsordbogen fra 1996, og som Erik Hansen var hovedansvarlig for som formand for Sprognævnet. 'Det nye komma' var også blevet kaldt 'enhedskommaet' over for 'traditionelt komma', tidligere kaldet 'grammatisk komma' for så vidt som det stod i modsætning til 'pausekommaet' der havde været gældende som alternativ siden 1918. De der gik ind for det traditionelle komma, kaldte det stadig 'det grammatiske komma' uagtet at det nye komma krævede større grammatisk overblik end det gamle komma, og tilhængerne af det nye komma kaldte på deres side det gamle komma for 'krydsog-bolle-kommaet'. Så vidste man ligesom hvor man havde hinanden.

I 10 år, fra 1985-1995, udfærdigede Erik Hansen vekslende med Jørn Lund et månedligt Sprogbrev til Danmarks Radio.

I Sprogbrevet tog de fat i nogle af de formuleringer som journalister brugte, enten det nu var problemer med udtale, ordforråd eller syntaks. Kritikken var hårdest hvor sproget var upræcist og vildledende. Der var også påpegning af deciderede fejl som ingen bagefter ville mene de havde gjort hvis de blot havde tænkt sig det mindste om. Ikke desto mindre kom de samme fejl op gang på gang.

Mange gange rummede Sprogbrevet analyse af fejl man som læg lytter også havde registreret i et glimt; her blev de ofte forklaret – og det er ikke det samme som tilgivet, ikke når man arbejder med professionelle journalister.

På skoleområdet har du været stærkt medvirkende til at der er blevet kastet lys på det danske sprogs mange sider. 'Dansk er mange ting' hedder den karakteristiske titel på en alsidig sprogbog som du udgav sammen med Harald Steensig allerede i 1968. Den viser hvordan man med fornøjelse kan iagttage og analysere det sprog vi er omgivet af i hverdagen. Bogen blev en del af legitimeringen af at tage det udvidede tekstbegreb alvorligt.

I 1965 udgav du bogen 'Reklamesprog', det var før billedeksplosionen inden for reklameindustrien. Det var før studenteroprøret, og det var før retorikstudiet blev oprettet på Københavns Universitet; men bogen viste hvordan hensigten bag sprogbrugen fører eller forfører os til den ønskede handling. Det var en øjenåbner.

Til glæde for den almindeligt sproginteresserede borger har Erik Hansen været hovedkraften bag tidsskriftet Mål & Mæle der udkommer 4 gange om året. I denne måned er vi nået til 27. årgang nr. 3. Erik Hansen har skrevet et væld af artiklerne igennem årene, og han er stadig den skarpsindige analytiker og gode pædagog når han svarer læserne i tidsskriftets rubrik 'Sprogligheder', denne gang på spørgsmålet hvorfor vi skal stave 'te' t-e og ikke t-h-e. Begrundelsen hviler på Kultusministeriets Bekendtgørelse af 27.2.1892 – bare I ved det! – Og vi får mellemregningerne med.

Du har præget udtrykket 'Ping- og pampersprog' gennem din bog af samme navn. Den kommer os alle til gode ved at påpege, fagligt og pædagogisk velunderbygget, at det ligefremme sprog er det bedste når myndigheder skal henvende sig til borgerne; og først og fremmest er det ligefremme sprog ikke mindre præcist.

Da du for mere end et halvt år siden fik at vide at Modersmål-Selskabet ville give dig Modersmål-Prisen, havde du nærmest en indvending: Du skulle da ikke have prisen for at have passet dit arbejde på universitetet.

Det er heller ikke det der ligger bag. Du får først og fremmest prisen for din formidling af viden om det danske sprog. Som sprogvidenskabsmand står du på skuldrene af store sprogforskere som Louis Hjelmslev og Paul Diderichsen. Som formidler har du personligt leveret en enestående bedrift gennem talrige avisartikler(mange under pseudonymet Magister Stygotius), og ikke mindst har mange elsket at høre dine indlæg i sprogminuttet i radioen. Du har fanget udtryk i tiden og vist hvordan der er sket

små forskydninger i sprogbrugen, hvorfor man med rette kan undre sig over modeudtryk, eller hvordan sprogbrugen afspejler ændringer i hverdagen og kulturen.

Din folkeoplysende indsats består i at have hjulpet utallige mennesker til at få øje på sprogets raffinerede system og at glæde sig ved det.

Da du blev 70 år i 2001, blev du dels hyldet i et festskrift af kolleger og gamle studerende, 'E som Erik H som halvfjerds', dels blev der udgivet et udvalg af artikler og afhandlinger du har skrevet gennem årene, på over 300 sider og med den meget sigende titel: Glæden ved grammatik.

Vi kan tilslutte os forordet hvor du bliver benævnt 'sprogpolitikeren, kommadebattøren, stilrevseren, sprogprovokatøren, sproghistorikeren, sprognævnsformanden, sprogcausøren og øjenåbneren Erik Hansen'. Alt sammen iøjnefaldende sider af dit virke.

Erik Hansen-effekten dukker op når jeg mindst venter det: I sidste uge brugte jeg ventetiden på et S-tog ved Vesterport Station til at spise en uskyldig ristet pølse. Mens pølsemanden, som var en dame, trykkede sennep op ved siden af pølsen, faldt mine øjne på et skilt på væggen bag hende: 'Her få's varm Cocio chokolademælk'. få's med apostrof før s'et. Du kaldte for en del år siden fænomenet for apostrofitis, danskernes nærmest sygelige trang til at drysse apostroffer ud før alle mulige finale s'er. Vi får nok ikke bugt med det, men jeg fandt min trøst ved at dyppe pølsen til bunds i min sennep – og mærke dig dukke op i min bevidsthed samtidig med overbevisningen om at du har hjulpet rigtig mange til at møde det levende dagligsprog med skærpet sprogsans og veloplagthed.

Som du er jeg grundlæggende optimistisk hvad angår det danske sprogs overlevelse. Men den sker ikke uden stadig opmærksomhed og indsats fra mange sider.

Tak, Erik, tak for dit uvurderlige bidrag til den kvalificerede sprogdebat, og tillykke med Modersmål-Prisen.

Det sølle danske sprog

AF ERIK HANSEN

I en kendt sang siger Grundtvig:

Langt høiere, ædlere, finere Sprog
skal findes på Fremmedes Tunge

og udtrykker dermed også mange nutidige danskeres syn på deres modersmål. Det ér ikke rigtig noget, sammenlignet med de prægtige tungemål som omgiver os: det elegant rapkæftede franske, det smarte og strømlinjede engelske, norsken der klinger som lærkesang og fossebrus mellem fjeldtoppene, tyskens tunge og strenge værdighed.

Hvad kan være grunden til denne udbredte ringeagt for modersmålet?

Der er sikkert årsager som ligger uden for det rent sproglige: Snobberi for det udenlandske, traditionen for at vi ikke tager os selv rigtig alvorligt, generthed over at vi er så få og små osv.

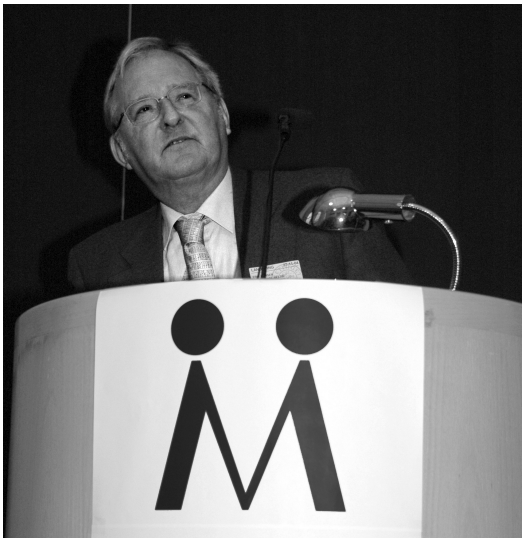

Men der er også noget som skyldes forsætlige fejlbedømmelser af det rent sproglige.

Ordbøgernes størrelse

Lad os først se på ordforrådet. Dansk har jo ikke

nær så mange ord som de store kultursprog syd- og vestover, vel? Nu er det nærmest meningsløst at sætte tal på en persons eller et sprogs ordforråd, men sammenligner man ved at veje ordbøger på en køkkenvægt, er det tydeligt at tyske, franske og især engelske ordbøger er meget større og tungere end de danske.

Men det kommer først og fremmest af at ordbøger på de store sprog kan sælges i kolossale oplag, sammenlignet med danske ordbøger. Derfor er der råd til at gøre dem større. De er simpelthen redigeret efter andre principper end de danske.

Tag nu Ordbog over det Danske Sprogs 28 bind (1919-56). Den indeholder mindst 250.000 opslagsord, men det er jo ikke meget sammenlignet med The Oxford English Dictionary's 600.000. Men ODS er – især i visse perioder af sin tilblivelse – meget tilbageholdende med at optage fremmedord.

Tager vi nu de fremmedord som vi kender fra helt moderne ordbøger og lægger dem oveni, så er vi straks oppe på i al fald 400.000 ord. Yderligere kunne vi tage mange flere gamle, lidet brugte ord, vi kunne tage slangord med, og vi kunne tage hensyn til ord fra specielle fagområder – som Oxford-ordbogen gør. Så er vi al fald meget nær ved de 600.000 ord, har jeg regnet ud.

Men som sagt, på grund af de små oplag og de høje priser, kan danske ordbøger ikke yde nogen videre service over for krydsogtværs-løsere eller scrabble-spillere. Der er simpelt hen ikke marked for så rundhåndet redigering som i Oxford eller hvor det nu foregår. Vore ordbøger må give afkald på en stor del af det som fylder godt op i de store sprogs ordbøger.

Konvergens og divergens

Går vi til enkelthederne i sprogsammenligningen, ser vi hvorfor der også her opstår den illusion at dansk er mindre raffineret end de andre sprog; vi har fx ikke så mange og fine betydnings-nuancer, mener mange, og grammatikken er grov og primitiv i sammenligning.

At *hund, kat, hest, ko* svarer nøje til *dog, cat, horse, cow* på engelsk er ikke noget pædagogisk problem. Det er et glosespørgsmål slet og ret. Men i en del tilfælde gælder det at der til ét dansk ord svarer flere i det fremmede sprog. Til dansk *lære* svarer engelsk *teach* og *learn* og tysk *lehren* og *lernen*. Det danske *flere* skal på engelsk hedde enten *more* eller *several* og tilsvarende på tysk *mehr* og *mehrere*. Hvad der på dansk hedder *nægte*, skal på tysk efter ganske bestemte regler gengives som *verneinen, leugnen, sich weigern, verweigern* og på engelsk som *deny* og *refuse*, og der er ikke frit valg!

Det er det man kalder det divergente synspunkt. Ét ord i modersmålet, flere i det fremmede sprog:

	plays	aber
spiller	men	
	is playing	sondern

Det er indlysende at det er de divergente forhold der skal studeres nøje i fremmedsprogsundervisningen. Hvor det fremmede sprog er mere opdelt end dansk, der har vi vanskelighederne. Koncentrationen om disse problemer giver eleverne det indtryk at de fremmede sprog overalt har flere udtryksmuligheder – flere ord – end dansk.

Men har man prøvet at undervise udlændinge i dansk, opdager man hurtigt at dette også er en illusion. For udlændingene skal netop interessere sig for de områder hvor dansk er mere differentieret end deres eget modersmål, for her har dé problemerne. Hvad der for udlændingene er divergente forhold, bliver fra vores synspunkt konvergente:

forlade	i	
	leave	während
efterlade	under	

Engelsk klarer sig stort set med ét ord (*think*) hvor vi vælger mellem *mene, synes* og *tro,* som har hver sin distinkte betydning: *jeg mener det er for dyrt – jeg synes det er for dyrt – jeg tror det er for dyrt.*

Eller *de svømmede i søen i en time* men *de gik rundt om søen på en time* – som er noget helt andet end *de gik rundt om søen i en time.*

Konvergens og divergens spiller også en rolle når vi ser på udtalen. Engelsk og tysk har fx både stemt og ustemt s: *decide/design, reißen/reisen,* mens dansk kun har ustemt s. Til gengæld er rækken af de danske vokaler mere differentieret end i noget andet

europæisk sprog: de tre trin i *mile – mele – mæle* er virkelig et problem for udlandet – for slet ikke at tale om de fire i rækken *ugle – Ole – åle – årle*. De fleste kan klare forskellen mellem *mile* og *mæle*, men forskellen mellem *mile* og mele og mellem *mele* og *mæle* kræver stor træning.

Ligesom stødet. Til at begynde med kan udlændinge slet ikke opfatte udtaleforskellen mellem *bønder* og *bønner*, og man skal have øvet sig længe før man også kan gengive stødet – på de rigtige steder! *Kullen* er ikke det samme som *kulden*, og at *Engell* og *engel* er to forskellige ord kan man uden videre høre, når man altså er indfødt.

Grammatisk og strukturel klarhed

Også i grammatikken er der masser af den slags tilfælde hvor dansk har en skelnen som udlændinge kan have stort besvær med at finde ud af.

Vi har fx tre passiver i dansk: *hentes – bliver hentet – er hentet*, og det er der ikke mange der gør os efter. Vi skelner altså klart mellem *avisen skal hentes – avisen skal blive hentet* og mellem *avisen blev hentet – avisen er hentet*, og det er skam ikke så ligetil.

For folk med fx romansk eller slavisk baggrund er det ret svært at forstå hvad forskellen er mellem *han spiste* og *han har spist*, for der er ikke noget i deres sprog som svarer nøje hertil. Selv noget så ligetil som *Lise brugte hendes penge* og *Lise brugte sine penge* er svært og mystisk for de fleste udlændinge. Og hvorfor er vi helt sikre på at der er trykstærkt *er* i

der ér en vejrhane på taget

men tryksvagt i

der er en skorstensfejer på taget

Det er et hyr at forklare en udlænding reglen for dette, men det kan lade sig gøre.

Eller se på denne konstruktion, som er ganske almindelig dansk tale- og skriftsprog: *havebordet tror jeg ikke, vi kan forlange, at de tager med*. Sætningens førsteled, *havebordet*, er genstandsled for udsagnsleddet to bisætninger længere til højre. Denne "sætningsknude" er der ikke mange sprog der har, men os giver den mulighed for meget smidig pointering i tale og skrift.

Tænk også på at vi har ét ord, *at måtte*, som dels betyder 'have tilladelse til', dels det modsatte, nemlig 'have pligt til'. Altså svarende til engelsk *may* og *must*, tysk *dürfen* og *müssen*. Men vi er aldrig i tvivl om hvilken betydning der foreligger, for det holder grammatikken nøje styr på: *hvis jeg må komme i eftermiddag* (tilladelse) – *nu må du skynde dig lidt* (pligt).

Normaliseringens effekt

Et andet forhold der gør at danskere er tilbøjelige til at tro at andre sprog er højere, finere og ædlere end dansk, er noget der hænger sammen med undervisningen.

Vi diskuterer ustandselig de konkurrerende former i vores sprog. Hedder det *vores* eller *vor? Forpligte* eller *forpligtige*? Hvorfor siger nogle *han er hurtigere end jeg* når det naturlige er … *end mig?* Skal vi skrive *resurse* lige ud ad landevejen eller *ressource* stavet på fransk, eller måske på engelsk? Hvad er det rette: *efter at vi var gået* eller *efter vi var gået?* Man kunne blive ved, og det gør man.

Når vi bliver undervist i et fremmedsprog, oplever vi at det går efter helt anderledes faste regler end dansk. Der er remser og bøjningsmønstre og en logisk og klar syntaks. Det skal være sådan og sådan, ikke noget med begge dele eller tvivl om hvad der er rigtigt. Lære- og håndbøger lyser af grammatisk og strukturel klarhed, og danskerne bøjer hovedet i beundring for det fremmede og ydmyg undseelse over det hjemlige.

Men det er igen ren indbildning. Når man underviser i et fremmedsprog, så forenkler man over for både begyndere og viderekomne. Det gør man for at kunne formulere regler, lave remser og opstille klare mønstre for eleverne. Det kan kun lade sig gøre hvis man ser bort fra mange undtagelser, dobbeltformer og ubeslutsomheder i sproget. På den måde kommer fremmedsproget til at fremstå som noget langt mere regel- og principfast end det er.

Nøjagtig det samme gør de lærere der underviser udlændinge i dansk. De gør deres elever en tjeneste ved at vælge mellem *vor* og *vores*, så de ikke skal ulejlige sig med at træffe beslutning selv. Hvis eleverne kender formen *forpligte*, er det ret ligegyldigt med den anden, *forpligtige*. Eller omvendt. Det er også tilstrækkeligt med én stavemåde, fx i tilfæl-

det *resurse/ressource*, og én udtale: man behøver ikke at bebyrde eleverne med dobbeltheden *mer/mere* og *fler/flere,* når nu skriften kun har *mere* og *flere*. *Han er hurtigere end jeg/mig*: man lærer dem det ene eller det andet, enten det der svarer til forholdene i en del andre sprog *(… end jeg)* eller det som de fleste danskere vitterlig siger *(… end mig)*.

Kigger man i en lærebog i dansk for udlændinge, fremstår vort modersmål såmænd som et sprog efter fast køreplan på grammatikkens skinner. Dette er lige så lidt sandheden om dansk som det er sandheden om andre sprog.

Men sammenligner man det faktisk eksisterende dansk med en forenklet og normaliseret udgave af fremmedsproget, så er det klart at man kommer til et galt resultat.

Dette kan kun blive korte isolerede eksempler, men en større samlet fremstilling af det danske ordforråd og den danske grammatik kan systematisk vise at dansk er et ganske almindeligt veludviklet sprog med et stærkt differentieret ordforråd og en kompliceret, præcis og fintfølende grammatik – lige som fx engelsk, fransk og tysk.

Forskning og undervisning

Det er først i løbet af de sidste ca. 30 år at udlændinge uden for Norden for alvor er begyndt at interessere sig for at studere og lære dansk. Dét var hverken sprogforskningen eller lærerne forberedt på. Hidtil havde sprogforskerne skrevet danske ordbøger og grammatikker for danskere, og nogle ganske få dansklærere havde undervist danske elever i deres modersmål rundt omkring i skolerne.

Da undervisningen i dansk for udlændinge skulle i gang, havde lærerne for lidt forskning at bygge på, og deres teoretiske kendskab til dansk var stort set begrænset til det man skulle bruge for at undervise danske elever for en 150 år siden. Yderligere var man nødt til at ansætte en del lærere hvis eneste kvalifikation var at de talte dansk. Denne kategori af lærere, som altså manglede al sproglig indsigt, var tilbøjelige til at sige til deres elever at der ikke rigtig er regler for dansk, det er noget man må se at få på fornemmelsen. Dette ukvalificerede sludder bidrager naturligvis til vrangforestillingen at dansk er et udflippet, udisciplineret og mindreværdigt sprog.

Der er sket meget i udforskningen af det danske sprog de sidste 25 år, og fremmedsprogspædagogikken blomstrer som forsknings- og uddannelsesområde. Derfor er der også kommet en del dygtige dansklærere til, kyndige folk som ikke skildrer dansk som en forpjusket høne. Og så er dansk i øvrigt blandt de hundrede største sprog i verden!

Findes der dårlige sprog?

Et dårligt sprog må, lige som en dårlig skruenøgle, et dårligt hus eller en dårlig stol, være et sprog der ikke opfylder sit formål, nemlig at tjene som meddelelsesmiddel om den omgivende verden og som udtryk for tanker og følelser.

Der er intet der tyder på at der egentlig findes sprog af ringere kvalitet, altså sprog som hindrer tanker i at blive tænkt og meddelelser i at blive meddelt fra et individ til et andet. Eller som besværliggør disse processer. Der findes naturligvis mennesker som er elendige til at bruge deres sprog, men dette er ikke sprogets skyld.

Og hvis man hører en landsmand erklære at han absolut ikke kan udtrykke sig klart og præcist på dansk, men altid er nødt til at ty til fransk eller engelsk, så kan man godt regne med at han bare er dårlig til dansk og sandsynligvis endnu ringere til fransk og engelsk, siden han selv kan tro at han er bedre til det end til sit modersmål.

I det danske sprogs tusindårige historie kan vi iagttage det: Sproget skal hele tiden løse nye opgaver, så der kan kommunikeres om kristendom, verdslig lærdom, politik, filosofi, teknik osv. Hver gang noget nyt dukker op i historien, skal sproget udruste og indrette sig, og det gør det så. Der er intet det danske sprog ikke har klaret og ikke vil kunne klare!

En dansk forfatter har med triumferende vankundighed karakteriseret det danske sprog som "en lavstammet bastard", som han dóg opfordrer os til at elske og agte.

Det er naturligvis et falsk og ondsindet signalement. Det danske sprog ér en højbåren jomfru og en ædel kongebrud, og det kræver ingen overvindelse at agte og ære hende. Det har hun krav på – og hun har også sine krav til os.

Som det begyndte – og fortsatte

– en sanger, regnelærer og tegner

AF GERDA THASTUM LEFFERS

Lektor Poul Hansen fra Vordingborg var en stærk personlighed og meget udholdende i bestræbelserne på at skabe et modersmålsselskab – havde allerede arbejdet med planen et par år, fortalte han, da jeg mødte ham første gang i 1979. Han krævede meget af sig selv og de øvrige bestyrelsesmedlemmer, nu da Selskabet blev en realitet. Det vil ikke være muligt at skrive om Modersmål-Selskabets fødsel, uden at lade beskrivelsen af ham fylde en meget stor del. Han var dybt engageret i opgaven – og absolut drivkraften bag.

Fra 1977 og før havde en flok ildsjæle – med ham i spidsen – arbejdet med tanken om at oprette et sprogselskab i delvis lighed med dét af 1958, der nedlagde sig selv allerede efter 10 års virksomhed. I 1968 fik Københavns Universitet en lærestol i Retorik – den første i Norden – og Modersmålsselskabet (som det daværende selskab hed) følte da, at en ønskedrøm var opfyldt og deres hidtidige eksistensberettigelse bevist. De havde tilbudt undervisning i retorik, talens æstetik, stemmebrug og fremføring og havde især henvendt sig til folk i talende erhverv: lærere, præster, skuespillere og politikere med flere. Nu lå den undervisning naturligt på Københavns Universitets Institut for Retorik.

Selskabets stifter og første formand, Poul Hansen, overrakte i 1984 Modersmål-Prisen til sognepræst Asger Baunsbak-Jensen.

Poul Hansen elskede sit modersmål og kendte både dets skriftlige og mundtlige muligheder og værdier. Som tenor-/barytonsanger havde han med god grund drømt om en solistkarriere på danske og udenlandske scener. Men et alvorligt biluheld i ungdommen gjorde ham bevægehæmmet og for altid afhængig af spadserestokken og med årene også af en ledsager.

Sang, tegning og regning blev hans fag, og hans brede kendskab til dansk litteratur og hans enestående gode hukommelse – også for salmer og sange fra folkevisen og frem – gjorde ham til en værdsat foredragsholder, oplæser og fortæller. Han mente nok selv han var folkelig, men kunne dog ikke godtage ordbogens definition populær. Han ville stifte et nyt modersmålsselskab, og alle der husker ham vil vide, at han havde det stof i sig man gør den slags af! Som god taler med et vældigt stemmeregister og kunstnerisk sans for citatbrug, fik han altid positiv opmærksomhed.

Savnet af folkelighed i det gamle selskab, skulle afhjælpes i det nye.

Poul var fascineret af retorikfaget og beundrede instituttets første professor Jørgen Fafner og alle dets lærere inklusive den efterfølgende professor Christian Kock. Modersmål-Selskabet har altid med glæde – og med fordel – lænet sig op ad Institut for Retorik.

Det, at Poul boede på Hammerichsvej – med den ældre rektor Morten Bredsdorff som næsten genbo – gjorde, at de to fulgtes på morgenvandring og *talte om sprog*. Vandrede over godset Iselingens marker, hvor Martin Hammerich et århundrede tidligere

var den skrivende godsejer, forfatter til afhandlingen "Om Fremstillingens Kunst" og disputatsen om Ragnaroksmyten i 1836, den første disputats nogensinde der var skrevet på dansk. Som skolemand, forfatter, teolog og filolog kunne Martin Hammerich stadig inspirere en dansk sprogentusiast. Egentlig ville Poul først biografere Hammerich, men som tiden gik, og det ensomme ved at skrive gik op for ham, ændrede han planen til det langt mere levende: at oprette et upolitisk, folkeligt sprogselskab.

Han var udadvendt og holdt af mennesker, glad for scenen – endnu ikke fyldt 60 og havde tid til sin rådighed, men skulle den bruges overvejende ved skrivebordet? I talløse opringninger har jeg hørt om overvejelserne, der jo var helt forståelige.

Mange toneangivende viste interesse for det kommende sprogselskab, der allerede var godt fremme i debatten.

Nu tog han rundt og talte for dansksproglig udvikling og forskning, og pegede på nødvendigheden af at variere, nuancere og gøre sig klart forståelig på korrekt dansk, fordi sprog og samtale ville sikre folkestyret og den kulturelle udvikling. Ord og tanker der blev basis for formålsparagraffen, der blev til som en af de første aktiviteter i Selskabets historie, og som stadig eksisterer uændret.

Mange toneangivende viste interesse for det kommende sprogselskab, der allerede var godt fremme i debatten. Folk, der var kendte gennem skrift og tale og havde indflydelse, stillede sig med underskrift som garanter for, at tankerne bag Poul Hansens projekt var værd at arbejde videre med og eventuelt støtte økonomisk.

De første var forfatterne Elsa Gress og David Gress, forfatteren Henrik Stangerup, rektor Morten Bredsdorff, amtsskolekonsulent Witt-Hansen, lærer og forfatter Poul A. Jørgensen, rektor Tom Høyem, overbibliotekar Carsten Koch, programredaktør Thyge Steenstrup, dommer Tage Worsaae, skoledirektør H.C. Steffensen og amtsskoledirektør Herluf Rasmussen.

Poul ringede mig op efter at have læst et indlæg af mig i sprogdebatten og talte længe og rosende om artiklen og ikke mindre om personerne nævnt ovenfor, der gik varmt ind for de tanker og det projekt, han nu – med tilføjelse af en indbydelse – ville offentliggøre i landets dagblade.

Indbydelsen gjaldt et møde på Iselingen Skole 29. november, hvortil jeg (hermed) var indbudt.

Iselingen i Vordingborg

Mødeindbydelsen bragte godt hundrede mennesker til Iselingen Skole. Det blev et forrygende snevejr på dagen. Bilkørsel var umulig, men den ufrivillige togrejse hen og hjem viste sig at være et plus. Især hjemturen blev livlig, og det fremmede sagen, at vi sad i små kupeer og kunne høre *de andre* i mellemgangen og sammen kommentere. Der blev talt på godt dansk sprog *om dansk sprog* og dets udvikling. Lektor Grå Borup-Nielsen var en engageret deltager den aften og har været medlem og ven af Modersmål-Selskabet lige siden.

Godt socialt samvær, men man kaldte det ikke sådan i 1979.

Også andre medlemmer har 25 års jubilæum i 2004. Gode årbogslæsere der altid kommenterer årbogen få dage efter udgivelsen.

Tom Høyem var allerede før dagen en effektiv sekretær. Han fandt på sloganet "Gør 80'erne til samtalens årti", der viste sig at være meget effektfuldt. Der blev lagt mærke til det, det kom på foldere og blev sendt ud, og det overlevede 80'erne som Selskabets varemærke i manges bevidsthed.

Gode hjælpere

Den foreløbig valgte bestyrelse på seks personer (Poul Hansen, Tom Høyem, Reinhard Brose, Poul A. Jørgensen, Carsten Koch og Viggo Witt-Hansen) planlagde den første officielle generalforsamling til en majdag fem måneder senere i Nationalmuseet. "Ja, en Morgen i Maj når det grønnes" deklamerede Poul frit fra sin yndlingssalme. Det blev nu en eftermiddag.

Jeg blev valgt ind i bestyrelsen ved den første officielle generalforsamling i Nationalmuseet og Arne J. Hermann året efter.

Folk fra hele landet sluttede op, og det afspejlede

sig de første år i bestyrelsens sammensætning – Jylland, Fyn og Sjællands ydergrænser var godt repræsenteret og dermed også dialekterne.

Poul Hansen var den selvfølgelige formand, meget arbejdsom – og med ord for at bruge sine bestyrelseskolleger og andre hjælpere lige til grænsen af hvad forholdet kunne bære. Bristede det var han meget overrasket!

Da Tom Høyem blev udnævnt til grønlandsminister måtte han forlade bestyrelsen. Både da, og da Grethe Rostbøll måtte udtræde ved udnævnelsen til kulturminister, måtte vi gratulere hjerteligt, men samtidig dybt beklage savnet af dem i bestyrelsen.

Nær og fjern fortid

I år holdt Modersmål-Selskabet så sin 25. generalforsamling. Det foregik i Medicinsk Historisk Museums lokaler. Som ved den første officielle generalforsamling i maj 1980 i Nationalmuseet, stemtes sindet til højtid. Stedet indgød respekt. Man slår jo ikke skabsskeletter på skulderen og lukker af for duften af mjød og muld og for klangen af plov mod guldhorn. Tonen var slået an i Nationalmuseet. Men den holdt ikke. "Kun tomatkastning manglede da nyt selskab til sprogets værn holdt stiftende generalforsamling på Nationalmuseet!", skrev formiddagsbladene dagen efter. De var på dagen repræsenteret i et hjørne af den propfyldte festsal og omgivet af en højrøstet protestgruppe. De skiftevis afbrød og bad om ordet. "Det kneb med *god ro og orden*", som dirigenten sluttede med at bemærke. Først gav protesterne genklang, men vi fik vendt vinden ved energisk og udholdende at gå på talerstolen og fortælle detaljeret om nødvendigheden af at oprette et modersmålsselskab og om formålsparagraffens forpligtende indhold for os og eventuelle nyindmeldte.

Døbenavnet gav det nystiftede selskab mange overvejelser. Da vi endelig besluttede os, røg første hold brevpapir med Modersmåls-selskabet ud. Da de tryksagerne senere blev designet af Erik Ellegaard Frederiksen og fik et dengang originalt logo og et – efter tidens norm – smukt brevhoved, var Ellegaard (sprogelsker og -kyndig og dertil landets førende grafiker) ikke i tvivl: Her kunne en "fadæse" få både grafisk og reklamemæssig værdi. Det blev til Modersmål-Selskabet: to store og otte små bogstaver på hver side af en bindestreg. Smukt og harmonisk på linje med godt sprog. Man undgik dobbelt s, der jo vanskeligt kan udtales, og så var der jo tidligere givet tilladelse til papirsaks i stedet for papirssaks(!).

Afgørelsen var enstemmig. Selskabet fik stor og gratis reklame: en flok dansklærere der ikke véd, at der skal s i fugen! Dét var omtale værd. Og ikke bare dengang. Debatten om navnets korrekthed dukker stadig op med korte mellemrum.

Formålsparagraffen og vedtægterne ser enkle og selvfølgelige ud, når de ligger der. Men det krævede solidt arbejde at forfatte dem. Vedtægterne forelå 27. november 1979, og er justeret – ikke revolutionerende – fire gange siden.

Allerede i 1980 udgav vi den første årbog og uddelte Modersmål-Prisen for første gang. Sideløbende kom debatbogsserien, *Hvor går dansk hen*? – og i 1983 foruden årbogen – og til styrkelse af sanginteressen – en genudgivelse af Aksel Schiøtz'

Det kan indimellem være svært med sit og sin og hans, men for eksempel ikke med en og et. Jeg hører det én gang, og så kan jeg huske det. Jeg synes ikke, at grammatikken er vanskelig, men udtalen kan være svær, og vi har det med at spise en del af ordene. Det minder mig lidt om det kinesiske med stød i sproget. For eksempel hvis man siger hør (lyt) og hør (stof), der er kun en ganske lille nuance. Det kan have en helt anden betydning, om man siger noget med opsving eller nedsving.

PRINSESSE ALEXANDRA I FREDERIKSBORG AMTS AVIS DEN 29. JUNI 2004

Om at synge dansk. Aksel Schiøtz' forbilledlige tekstudtale og stemmens vellyd vil altid huskes. Han viste os, at dansk sprog er sangbart, hvad nogle ellers betvivler. Vi udgav den i samarbejde med hans enke, fru Gerd Schiøtz.

Kronikkonkurrencen i samarbejde med Politiken og med over hundrede deltagere blev en succes, der gjorde Modersmål-Selskabet synligt og selvfølgelig også var arbejdskrævende. Bestyrelsen skrev stadig ofte i hånd til hinanden, og forsendelser tog sit døgn. Men fester som på Vrå Højskole da Oluf Lauth fik Modersmål-Prisen (især for udsendelsen *Nogen at tale med*) og Danmarks Radio transmitterede, og fejringen af Mette Kofoed Bjørnsen i Odense og af Erik Kiersgaard i Den gamle By i Århus, betød ansvar: for rejser, for *cirka* deltagerantal, middag og *hvem gør hvad*. Ansvaret lå hos en højst to, der kun hvis noget glippede for alvor skulle melde tilbage før festen. De øvrige bestyrelsesmedlemmer med ledsager fik i de år en skriftlig indbydelse til arrangementet og kunne sætte sig til rette, men så se frem til evt. at måtte tage arbejdet og ansvaret næste gang.

Dronning Margrethe, her i samtale med artiklens forfatter, modtog Modersmål-Prisen i 1989 og tog imod bestyrelsen på Fredensborg Slot den 18. april.

Vi nåede meget. Også at bringe et formuleret forslag, udarbejdet af formanden og Arne Hermann for Modersmål-Selskabet, til undervisningsminister Bertel Haarder i anledning af ændringer i gymnasiets læseplan. Bertel Haarder fik interesse for Modersmål-Selskabet og var taler ved et møde vi holdt i Vartov.

Allerede i de første år inviterede vi til sproglige/-litterære arrangementer en gang om året og fejrede årets prismodtager på generalforsamlingsdagen i maj og årbogens udgivelse hver november. I årene 1984-1991 på Stadsbiblioteket i Lyngby med middag på Lottenborg – en enkelt gang på Søllerød Kro – og ellers i Snapstinget på Christiansborg. Afbrudt af meget store fester i Politikens Hus for Herbert Pundik og i DR for Hans Jørgen Jensen, hvor virksomhederne bag prisvinderne overraskede med at invitere, og vores indsats bestod i at samarbejde med receptionscheferne.

Besøget på Fredensborg Slot, hvor Dronning Margrethe fik prisen overrakt og hele bestyrelsen var indbudt, havde en ganske særlig valør. I egenskab af formand holdt Grethe Rostbøll hyldesttalen, som var smuk og rigtig til lejligheden. At side 2 i manuskriptet gled fra Grethe, og hun derfor graciøst måtte gå i knæ – og en engel imens gik gennem slotssalen – understregede blot det naturligt elegante. Dronningen var virkelig glad for prisen og takkede meget hjerteligt, og talte ved champagnen og kransekagen med hver enkelt.

Poul, som chevaleresk tændte cigaretten for dronningen, bad om lov til at kalde sig kgl. hofcigaret-tænder – og fik det – og sagde hjertelig tak.

Det blev en dejlig festdag, som sluttede med middag på Store Kro.

Endnu mere dybtfølt og glad var Pouls tak til Dronning Mar-

I 1989, på 10-års-dagen, bragte Folketingets formand, professor H.P. Clausen folkestyrets hilsen til Modersmål-Selskabet. Foto: Søren Rud.

grethe, da hun nogle år senere tildelte ham ridderkorset. Vi, der vidste hvor inderligt han havde ønsket det, glædede os med ham.

Til de tider hørte også et repræsentantskab på 25 personer (samlet gennem personlig henvendelse fra Poul eller mig). Alle 25 blev indbudt til møde med bestyrelsen en gang om året. Man udvekslede ideer og prøvede at efterleve dem.

Det kunne give (og gav løbende) goodwill hos fonde. Det sidste har været og er livsnødvendigt for Selskabet.

Det flade a kunne dengang få enhver tilhænger af det nye sprogselskab – og sandelig også andre – op af sofaen. Men sproget gror, normerne ændres, og vores øren tilpasser sig andre udtaleformer. Mange lande har et modersmålsselskab, der går i dialog netop om udtale. Ved udgivelser og måske bare ved at eksistere, kan et sprogselskab nok holde igen på en uheldig udvikling. Forståeligheden bliver mindre, når f.eks. udtalen af vokalerne er unuanceret. Det kendes i alle sprog. Gennem årene har vi i perioder samarbejdet med svenske og tyske modersmålsselskaber.

Man kan tillade sig mange sproglige friheder, når man er en god skribent.

Som tiden gik

Vi interesserede os heller ikke da specielt for fortalelser eller de komiske pointer de kan medføre. Vi ønskede inderligt, at de tilbud børn og voksne fik om undervisning i dansk, skulle kunne bringe dem til at kende og kunne modersmålet så godt, at de nåede til også at kunne *jonglere* med det, tage sig friheder. Paul Didrichsen tænker måske især på de store digtere, når han skriver i sin grammatik, at *man kan tillade sig mange sproglige friheder, når man er en god skribent.* Men han har nok også ment, at hvis basis er indlært korrekt – og gerne derefter "glemt" – så kan man bruge sproget lidt mere frit skriftligt og mundtligt. Selskabets program tog afsæt i det almindelige talte sprog i 70'erne. Som det lød hjemme, i medierne, i skolerne ofte fra katederet og i folketingssalen.

Alle skrev og talte i de år om sproget. Da vores "programerklæring" stykkevis og delt kom offentligt frem, fik bestyrelsen travlt med at svare på debatindlæg og læserbreve. Som ansvarsfuld formand holdt Poul os til ilden ved telefonopringninger. Telefonen ringede hver morgen meget tidligt, og igen et par gange senere. Formanden havde en god idé,

der skulle bringes videre, og jeg var nem at overtale til at sætte papir i maskinen og tage et diktat eller komme til ekstra møde hos en for os betydningsfuld person i byen.

Blandt dem var Max Harvøe, direktør for pædagogisk institut Mogens Jansen, grafikeren Ellegaard Frederiksen igen og Arne Lund fra Arbejdsgiverforeningen. Alle ydede os stort set de tjenester vi bad om, og ofte mere til. Ellegaard lovede os grafik og opsætning af vores årbøger uden beregning *foreløbig* – det blev indtil hans død i 1996 – og Max Harvøe sendte vores foldere og introduktionsbreve frit til alle LO-medlemmerne.

Alle ydede os stort set de tjenester vi bad om, og ofte mere til.

Pouls mange talenter omfattede ikke orden og administration. Skønt han var regnelærer. Det mildnede, at han kendte sine mangler. Han ringede brødebetynget, når f.eks. hans bedste brevåbner var røget med i et brev til en *ikke erindret* adressat, "men jeg frankerede efter overvægten" trøstede han kassereren, der ikke holdt af strafporto.

Ikke blot etableringsfasen, men den daglige beskæftigelse med *det videre forløb*, var arbejdskrævende.

Men der var også velvillige hjælpere til stede den majdag i Nationalmuseet. Grethe Heltberg, der skrev lyrik i sagens anledning, og Høst-Madsen, der støttede os økonomisk og interessemæssigt. Morten Bredsdorff, Bent Henius, Grå Borup-Nielsen og hendes mor fru Viggo Starcke og mange flere, der blev trofaste venner. Der kom god medlemstilgang i dagene efter, og sponsorer meldte sig også. Ekstra Bladets negative omtale virkede mod hensigten.

Jeg bliver helt urimelig, hvis jeg ikke skriver. Jeg føler simpelt hen, at det er min eksistens, der står på spil. Jeg kunne ikke leve uden.

ASTRID SAALBACH, MODTAGER AF DEN NORDISKE DRAMATIKERPRIS 2004, I POLITIKEN 13. JUNI 2004.

Fremtiden skulle vise, at jeg fra den første samtale ufrivilligt var blevet udnævnt til fortrolig arbejdsbi og skyggetante for Poul Hansen. Sagen interesserede mig meget, og den skulle vise sig at lægge beslag på al min fritid søndag og hverdag. Poul brugte ikke skrivemaskine, men skrev glad, gerne og langt i en nogenlunde læselig håndskrift med mange overstregninger, som han nu fik bedre ideer. Jeg lod *oversættelsen* blive en sport. Han var tilhænger af *få kokke*, som middel til at få tingene fra hånden. Kom der arbejdspukler, havde han altid en tidligere elev der med glæde hjalp til for 100 kr. på ubestemt tid – *for den gamle regnelærer var så rar*. Og det var han overvejende.

Hans evne til at finde den enkelte ven eller bestyrelseskollegas talent og gøre brug af det, var af samme styrke som hans kreativitet og karisma. Alle ni om bestyrelsesbordet var idérige og enige om de fælles mål, men tit uenige om hvordan man nåede dem. Det kunne høres – og læses i breve, men der kom stjernestunder igen og Modersmål-Selskabet overlevede.

Bestyrelsesmøderne blev i begyndelsen holdt på Hotel Nyborg Strand og varede en hel søndag. Bil- og færgetur begge veje og fem timers møde med indlagt middag. Måltidet fremmede samtalen og dermed forståelsen. Dog sjældent hos familien derhjemme.

Men "alt for *moderkagen*" som Pouls kære hustru, Ingrid, sagde – når ægtefællen klæbede for længe til telefonen.

Folderen var iøjnefaldende i rødt og hvidt – og fungerende som et meget udvidet visitkort, som alle bestyrelsesmedlemmer og mange andre venner gik med i tasken. Til uddeling i skoleklassen, ved familiefesten eller i foredragssalen.

Foredragsholderlisten var trykt og rummede mange gode navne i og uden for bestyrelsen, og der blev kaldt på de forskellige med (lidt for lange) mellemrum.

Kunne vi skaffe økonomisk og arbejdsmæssig mulighed for en årbog allerede første år – og et kvartalsblad – en debatserie – og tilbyde foredragshol-

dere og eventuelt også indstifte en årlig pris på 5.000 kr. til en person der i offentligheden var kendt og værdsat for sit sprog, og som udrettede noget med det?

Journalisten Poul Thomsen fik prisen for sin tv-udsendelse *Dus med dyrene* og blev velfortjent hyldet. Han indledte sin takketale med: "Jeg blev glad, men meget, meget overrasket ved min hjemkomst fra rejse. En telefonbesked var stukket ind under døren: *Du har sørme fået moderskabsprisen*, stod der!" Heldigvis var det ham og ikke hans kone, der så seddelen først. Også resten af talen var morsom!

Ikke alle i bestyrelsen var dus; jeg véd ikke om det havde forbindelse til aftenens tema, men alle blev det ved middagen bagefter.

Modersmål-Prisen var indstiftet med et meget populært valg. Og Selskabet på vej til at blive afholdt og respekteret.

I Grethe Rostbølls formandsperiode blev Modersmål-Prisen bl.a. givet til skuespiller Erik Mørk i 1990.

Modersmål-Selskabet gik videre

Poul Hansen trak sig tilbage som formand efter godt fire år. Det betød en lidt ændret kurs, og det iagttog han og glædede sig over at have sat skibet godt i søen. Vi arrangerede medlemsaftener i Bakkehuset, på Blixen-museet, i Hofteatret, på Storm P-museet og i folketingssalen og andre steder. Det blev almindeligt at give et medlemskab som gave, og vi gav belønninger i form af bøger eller et kontingentfrit år til enhver, der hvervede to eller tre medlemmer.

Vi fik også en god og effektiv formand i Grethe Rostbøll, der havde politisk tæft, stort overblik og forstod at sortere overflødigt fra. Hun var introduceret af Poul, men lagde sin egen linje – opringningerne blev færre, aftalerne præcise og arbejdet bedre fordelt. Et par rokeringer førte til oprettelsen af sekretariat med ansatte i Gedved v. Niels Holck, der var leder og kasserer. En god periode med stabilisering og nytænkning.

Grethe havde, som højskoleforstander på Ryslinge, kendskab og kærlighed til højskolemiljøet og tankerne bag, som de endnu blomstrede og gav sproget og sangen en ekstra dimension i 1980'erne. Årbogsarbejdet blev en fornøjelse, og møderne på Ryslinge og på Langeland hos Bodil Steensen-Leth meget inspirerende og igangsættende. Grethes engagement i politik voksede, og jeg fik som næstformand stadig flere opgaver og indsigt nok til, at jeg turde sige ja til at overtage formandsposten, da hun med dags varsel fik overdraget kulturministerembedet. Efter ti år bad jeg om afløsning, og Elisabet Sinding blev formand. Arne Hermann ønskede ikke at overtage formandsposten, men at fortsætte som næstformand.

Vi havde længe brugt elektronisk meddelelsesform indbyrdes, og også ud af huset hvor det var muligt. Elisabets ledelsesperiode blev den, hvor elektronikken virkelig overtog arbejdet. Som overalt kom først en periode med "dobbeltdækning", men med den erfaring og store viden på området Elisabeth bragte med fra Danmarks Biblioteksskole, var vi godt hjulpet i gang. Hun omlagde sekretariatets arbejdsmetode og oprettede en hjemmeside. Potentielle medlemmer kan i dag få svar samme dag de har spurgt, og mange udvalgsmøder i bestyrelsen kan klares med e-post.

I dag går e-post og brevpost lige hurtigt ud fra os. Der er en tidsforskel for modtagelsen på mindst et døgn, som sjældent – men af og til – kan være uhensigtsmæssig.

Da Elisabet ønskede at fratræde ved nytår i år, overtog pens. lektor Bent Pedersbæk-Hansen formandsposten efter at have været bestyrelsesmedlem i 15 år. Han har gymnasieerfaring indtil i år. Er

I 1992 kunne Gerda Thastum Leffers som formand overrække Modersmål-Prisen til professor Tage Kaarsted.

Og i 2001 modtog forfatteren Klaus Rifbjerg prisen, overrakt af dette års formand, Elisabet Sinding.

altså opdateret hvad gymnasieelever og andre unges ønsker og håb for netop dansksprogets udvikling angår. Nu skal der planlægges og justeres for Modersmål-Selskabets videre udvikling.

Det seje træk

Der kom en lovændring for 6 år siden, der gjorde det muligt for Modersmål-Selskabet at blive repræsenteret i Dansk Sprognævn. Som daværende formand udnyttede jeg muligheden og lagde det nødvendige forarbejde i det. Elisabet Sinding, Arne Hermann og jeg fulgtes til det afgørende møde i kulturudvalget, og jeg var glad og lidt stolt over senere at modtage kulturministeriets meddelelse om, at jeg var valgt som repræsentant. Ak, kort efter måtte jeg, da aldersgrænsen var sat til 70 år, overlade den til Bent Pedersbæk. I dag har Claus Tilling posten og jeg kan hilse og sige den bliver varetaget!

Historien er et af mange eksempler på et godt forløb af *et sejt træk*.

For en del år siden var jeg og Michael Blædel meddommer i Akti-Fondens store sprogkonkurrence – vel en cadeau til Modersmål-Selskabet at man bad os, og at direktøren Lars Pedersen senere betænkte os med fondsmidler. Det sidste gjorde også Niels Alsted, redaktør af Danmarksposten og af Sprog & Samfund gennem en række år. Som medlem af en fondsbestyrelse anbefalede han mig at ansøge og senere stille op på Danmarks tekniske Universitet i Lundtofte til en festlighed og uddeling. Jeg fik 50.000 kr. med hjem til Selskabet, og følte igen at goodwill og trofasthed havde spillet godt sammen.

Modersmål-Selskabet er – som selvejende – uafhængigt af skiftende regeringer og kan profilere sig uden skelen til bevillinger. Derfor kan det også lade mange meninger og meget forskellige sprogholdninger komme til debat i årbøger og i Sprog & Samfund. Se bare hvor frit vores formand har kunnet deltage i debatten om ka(e)nonen i denne sommer.

Jeg sagde ja til at skrive om Selskabets tilblivelse, fordi jeg tror begyndervanskelighederne i enhver institution kan gentage sig i ny skikkelse, og at man i så fald kan skele til historien og – om så det bliver ved udelukkelsesmetoden – finde en vej videre.

Og i år genindtog vi så Landstingssalen, hvor vi for 7 år siden havde et stort anlagt debatmøde om juristernes sprog. I år gjaldt mødet fejring af 25-års-jubilæet.

Hjertelig tillykke.

NB: Navnelister over tidligere bestyrelsesmedlemmer, redaktører, donatorer, forlag og bogtrykkerier der har virket for os, kommer på Selskabets hjemmeside: www.modersmål.dk / www.modersmaal.dk

Den folkelige bevægelse

AF ARNE J. HERMANN

Han skrev og han ringede. Og han skrev og han ringede …

Det var den utrættelige og ukuelige Poul Hansen, seminarielektor i Vordingborg, som tog initiativet til vort selskab i slutningen af 1970'erne.

Vi fik kontakt til hinanden allerede en halv snes år før, i en periode, hvor jeg ofte tog til orde i den offentlige debat om bl.a. undervisningspolitik – ikke mindst inden for mit eget område, dansk i gymnasiet.

På dette felt rasede den såkaldte "dansk-krig", som jeg tog ivrigt del i, da det gik hedest til, og "revolutionens fortrop" søgte at udvande og reformere vort modersmål og den kultur, der hører dertil.

Også Poul Hansen var på barrikaderne, og vi støttede og opmuntrede hinanden på forskellig vis både privat og offentligt.

Det førte bl.a. til, at jeg blev indbudt til det stiftende møde i Vordingborg den 27. november 1979, hvor jeg dog ikke kunne være til stede. Men ifølge referatet var der 140 deltagere, der bl.a. valgte en bestyrelse på seks medlemmer, som konstituerede sig og fordelte opgaverne mellem sig på det første bestyrelsesmøde i Høng den 8. december 1979:

Formand: Fhv. seminarielektor Poul Hansen. Vedtægter. Introduktionsfolder. Årbog. Årsmøde. Mediesprog.

Kasserer: Overbibliotekar Carsten Koch. Mediesprog. Finansieringsudvalg.

Sekretariat: Rektor Tom Høyem. Koordination. Udlandskontakter. Pressekontakt.

Øvrige bestyrelsesmedlemmer:
Studielektor Reinhard Brose. Danskundervisning. Udlandskontakter. Finansieringsudvalg. Forfatter, lærer Poul A. Jørgensen. Årbog. Introduktionsfolder. Årsmøde. Amtskonsulent Viggo Witt-Hansen. Introduktionsfolder. Danskundervisning. Finansieringsudvalg.

Ikke pedantiske kværulanter

Blandt de mange emner, vort Selskab i årenes løb har beskæftiget sig med, er navnet. Og her bemærker man, at brevhovedet fra 1979 bærer navnet "MODERSMÅLS-SELSKABET" – altså med "s i fugen", noget, der hurtigt blev afskaffet, og siden efterlyst fra forskellig side.

I den første henvendelse til Selskabets godt 300 "venner", som var med fra første færd, skriver sekretæren Tom Høyem bl.a. at initiativtagerne ikke er "en samling pedantiske kværulanter". Man vil arbejde for, at "Modersmål-Selskabet kan udvikle sig til en folkelig bevægelse. Sproget er udtryk for vor folkelige identitet og er et uundværligt redskab, hvis folkestyret virkelig skal være en folkets samtale. Den sprogfattige er også indflydelsesløs."

Og Tom Høyem slutter sit brev af 10. december 1979: "Vi vil gøre os umage for at tage godt mod de tilbud og mod de mange henvendelser, der dagligt strømmer ind. For os har de mange reaktioner fra hele landet klart bevist, at tanken bag Modersmål-Selskabet har vakt genklang. Det gør arbejdet ekstra givende og spændende."

Kontingentet var dengang 50 kr. pr. år, dog halv pris for studerende og pensionister.

Generalforsamling med tumult

Da vi kom til det første "årsmøde", som det kaldtes, næste forår, var der stuvende fuldt i Nationalmuseets festsal, hvor stemningen hurtigt blev ikke så lidt turbulent, da nogle unge – de var vist ikke spor interesseret i Selskabet, men udelukkende op-

En forfatter kan godt pakke en kuffert eller købe en ny skjorte. Men du kan ikke uden videre pakke dit sprog ud et andet sted eller bare købe et nyt.

CHENJERAI HOVE, ZIMBABWISK EKSILFORFATTER, I POLITIKEN 18. SEPTEMBER 2004.

sat på at provokere og hælde grus i maskineriet – stillede sig højlydt op. Salen var ved at koge over i skismaet mellem oprørerne og traditionalisterne.

Og det var synd for bl.a. skuespilleren Kurt Ravn og lyrikeren Grethe Heltberg, der stod for det meget smukke digt "Sproget", der var skrevet til lejligheden og fremført med indlevelse. Det var samme dag at læse i Politiken.

I årenes løb viste Poul Hansen sig at være fænomenal til at knytte kontakter til presse, pengetanke, kunstnere, foredragsholdere og meget mere. Der kom mange penge ind fra fonde af forskellig art, staten, enkeltpersoner osv., og der blev udarbejdet foredragslister, hvor en række kulturpersonligheder i Selskabets navn tilbød sig med emner i tilknytning til vort formål. Disse lister havde vi stor succes med de første år.

Årbog og prisuddeling var på programmet fra begyndelsen. Hertil havde vi i en periode sideløbende mindre debatskrifter, og efter et par år fik vi bladet "Sprog & Samfund", som jo lever i bedste velgående.

Siden Selskabets stiftelse har vi haft et vist gennemtræk i bestyrelsen, bl.a. fordi folk, der engagerer sig i en sag som vor, ofte er udprægede individualister, som ikke altid går problemfrit i spand med andre individualister – hver især med rige horisonter, men forskelligt sigte.

Sproget er udtryk for vor folkelige identitet og er et uundværligt redskab, hvis folkestyret virkelig skal være en folkets samtale.

Hertil kommer, at vor bestyrelse har fostret ikke mindre end to ministre: grønlandsminister Tom Høyem i Schlüters første regering og kulturminister Grethe Rostbøll i den sidste.

Formålsparagraffen er uantastet

Selskabet har forsøgt at holde sig fri af partipolitik, og de forskellige talere, vi har haft ved vore medlemsarrangementer, har afspejlet hele det politiske og kulturelle spektrum. Valget af prismodtagere og bidragydere til vore årbøger må vist også siges at være et fuldgyldigt udtryk for, at vi har formået at leve op til vor formålsparagraf.

Vore love har været udsat for mange ændringer undervejs, men kun af ren teknisk art. Den eneste

Det oplæg til gymnasiereformen, som Arne Hermann på Selskabets vegne afleverede til Bertel Haarder i 1986, "var som talt ud af undervisningsministerens hjerte".

paragraf, der har overlevet uantastet, er formålsparagraffen. Dog er der til sætningen om modersmålet som grundlæggende forudsætning for dansk kultur føjet "og folkestyre". En af de mest positive oplevelser, jeg tænker tilbage på fra mine år i Modersmål-Selskabets bestyrelse, er en henvendelse, vi rettede til undervisningsminister Bertel Haarder i forbindelse med den lille gymnasiereform. Det var i 1986, hvor der skulle rettes op efter de såkaldte ungdomsoprøreres hærværk især inden for de humanistiske fag. Det var dengang, hvor kultur, kvalitet, lødighed, tradition osv. blev lagt for had og erstattet af "alt-er-lige-godt" og "bare-vi-sådan-nogenlunde-forstår-hinanden".

Man var så venlig at bede mig lave et oplæg til ministeren, som Poul Hansen og jeg fik lov at forelægge ham i ministeriet. Haarders umiddelbart reaktion var: "Det er som talt ud af mit hjerte. Jeg skal nok sørge for, at det bliver gennemført!" Og det blev det. "Trivi" blev atter erstattet af "kvali".

Og nu en snes år senere drøfter alle faglighed som noget helt selvfølgeligt.

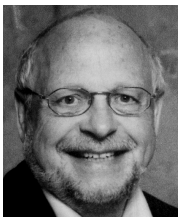

Eksalameterede tider **Dengang**

AF TOM HØYEM

"Seminarielektor Poul Hansen, Vordingborg, taler jeg med rektor Tom Høyem?" Jo, det gjorde han jo, måtte jeg erkende, selv om den unge rektor her i 1979 knap havde vænnet sig til den kun et par måneder gamle værdighed.

Poul Hansen mente, at vi skulle stifte et modersmåls-selskab – og det gjorde vi så. Forud gik dog lange, mange og gemytlige møder i Høng og i Vordingborg. Oprindeligt ville Poul Hansen forny og genopleve sit fag, retorik, med alle dets aspekter. Vi opdagede dog hurtigt, at vi var blevet katalysatorer for et meget bredere og mere nuanceret behov. Jeg foreslog, at Arne Hermann og Poul Jørgensen skulle inddrages, senere Dagmar Andreasen og mange flere.

Af alle steder skulle den stiftende generalforsamling finde sted i Nationalmuseets store og ærværdige sal. Vi havde vel ventet et par snese interesserede, men salen var stopfyldt og sydende. Det endte med en kampafstemning om Selskabets navn. Det er vel første gang en bindestreg er blevet besluttet med majoritet. I øvrigt en beslutning, der førte til et par udmeldelser af netop indmeldte medlemmer.

Det smagende selskab, der kæmpede for fortiden og for et stivnet og dødt sprog. Hattedamernes faglige forening. En samling af fremtidsangste nostalgiske paranoia-kværulanter. Det var modtagelsen. Og en broget flok var det.

Selvretfærdige kværulanter søgte også et ståsted. Selskabets sekretariat var i lange tider i rektorboligen i Høng, og hele sekretariatet bestod af min nu afdøde hustru, Inge-Lise, og vor privattelefon. Når Vordingborg og Høng ikke var mødestederne, fandt vi det geografisk neutrale Nyborg Strand.

Penge havde vi hurtigt brug for. Jeg skrev et brev til rejsekongen Simon Spies om støtte. Han havde ofte hjulpet mig med diverse initiativer. Han svarede øjeblikkeligt: "Denne gang kan jeg ikke hjælpe Dem, hr. Høyem. Jeg synes nemlig, at det danske sprog er totalt overflødigt i en moderne verden." Han tilføjede, at vi da var velkomne til at offentliggøre hans svar. Det følte vi ikke stort behov for. Men snart strømmede pengene faktisk ind.

10 år senere, da jeg var blevet rektor i Oxford, blev jeg inviteret til frokost af Hendes Majestæt, Dronning Margrethe. Hun skulle modtage en doktorgrad i Oxford. Jeg havde den ære at have dronningen til bords. Normalt citerer man ikke fra den slags samtaler, men jeg tror, at jeg i dette tilfælde vil blive tilgivet. Vi talte først om fælles oplevelser i og med Grønland, hvorefter hun skiftede emne og sagde venligt, at hun havde fulgt mine aktiviteter gennem mange år, og at det absolut bedste var stiftelsen af Modersmål-Selskabet, "som min mand og jeg jo også med glæde har støttet." Det havde de – og den støtte var (ikke blot økonomisk) uhyre værdifuld. Efter at have talt om det danske sprog og dets udvikling sprang vi til Jugoslavien, og jeg husker dronningeordene: "… men de har jo også altid pandet hinanden nogle ordentlige nogle dernede." I dronningemund er dansk intet kustodesprog.

Et kup af usædvanlig rækkevidde var bestyrelsens ide om at uddele Modersmål-Prisen. Vi lovede kr. 5.000 (som vi ikke havde, men solidarisk stod garant for). En lykkelig ide i sofaen i Høng var, at prisen skulle gå til den på det tidspunkt utroligt populære Poul (Dus med dyrene) Thomsen. Dermed var selskabets forhold til dialekter og til medier klargjort.

Eksalameterede tider **Nu**

Bjarke og Rosa taler dansk med mig og med deres far, min søn. De taler tysk med deres mor fra Dresden og med min hustru fra Nürnberg. Mine tvillingebørnebørn er 3 år og bor i Oldenborg. De ved, at når min søn læser højt er det fra "Papapippi". Når deres mor læser højt, er det fra "Mamapippi". Min engelske svigersøn i London lærer dansk på aftenskole ligesom min tyske kone gør her i Karlsruhe. De vil dog gerne kunne følge med i familien og i

Danmark. Fremmedsprog lærer man ikke lineært, men i spring. Man lærer så meget, at man kan klare sig. Når man kommer i nye situationer, springer man hurtigt til næste niveau. Da jeg kom til UK som rektor i 1987, var mit engelsk som for de fleste danske et ret godt turistengelsk. Det er noget helt andet at arbejde hver dag aktivt i en engelsksproget verden. Du godeste, hvor var jeg træt om aftenen. Det gentog sig, da jeg i 1994 kom til München. Af mine 63 leveår har jeg tilbragt de 25 uden for Danmark. Det har gjort mig mere nostalgisk dansk og mere sprogbevidst. Der findes næsten ingen rigtigt tosprogede mennesker. Mine børn har taget studentereksamen og universitetsuddannelse i UK og arbejder og lever nu i London og i Oldenburg og er engelsk og tysk gift, men de er danske. Børnehavelæsningen, eventyrene, ordsprogene er jo danske. Hentydningerne, anspillet på en fælles børneerindring forstår vi ikke altid. De er jo på et andet niveau end det rent kognitive intellektuelle.

Netop det er filosofien bag de nu 52 år gamle Europaskoler. Den ældste grundlagt i 1952 i Luxembourg. Vi har nu 13 skoler med 22.000 elever, 1.200 ansatte, og vi sender mere end 1000 studenter ud i verden hvert år.

Europafædrene grundlagde også vore skoler med to hovedprincipper: Dansk er det smukkeste sprog i verden, og for mig er det ikke blot et sprog, men en uafviselig del af min identitet. Og tilsvarende for italienere, tyskere, englændere osv. Derfor giver vi modersmålet vor absolut højeste pædagogiske prioritet. Dansk (osv.) skal læres så godt, at vi i en kompliceret verden bevarer vor sproglige identitet og rent praktisk kan vende hjem og fortsætte uddannelsen uden forsinkelse i vore hjemlande. Vi har ikke nationale afdelinger, men sprogafdelinger. Efter udvidelsen 20 i alt (Belgien, Irland, Østrig, Malta og Cypern fordeler deres elever i de relevante sprogafdelinger), hvor modersmålet bliver undervist af nationalt udvalgte og udsendte lærere fra børnehaveklassen til studentereksamen.

Det andet hovedprincip var, at alle må lære et fremmedsprog. Og lære det grundigt. Ikke turistsprog, men som arbejdssprog. Det starter for de 6-årige i første klasse, og i skoleforløbet benyttes sproget til undervisning i flere og flere fag. Lærerne er "native speakers". Englændere underviser i og på engelsk, hollændere i og på hollandsk osv. Den fantastiske vision, der også i dag er lyslevende, var, at alle tyske børn skulle lære geografi og historie – netop de fag – på fransk med en fransk lærer. Alle franske børn skulle lære geografi og historie – netop de fag – på tysk med en tysk lærer. Det var kort efter Anden Verdenskrig, og det må have været oplevet på samme vis, som hvis vi ville foreslå Arafat og Sharon at vælge israelske/palæstinensiske lærere i deres skoler.

Midt i Bruxelles, lige uden for den Berlaymontbygning, som mange danske opfatter som selve EU, findes den smukkest tænkelige stavefejl. En moderne skulptur i jern og beton mindes til evig tid det europæiske miljøår. Det står indhugget på alle det daværende EU's sprog. Endda på dansk – og det var en stor opgave for kunstneren. Den danske egenart, vort særkende, de tre danske bogstaver: æ, å, ø har kunstneren lært sig. Til gengæld har han glemt et "i". Til evig tid står: "Europæsk miljøår". Det kan man læse med optimistisk begejstring over, at dansk egenart er forstået, eller med ærgerlig pessimisme over stavefejlen, det manglende "i". Jeg stiller mig tit foran den skulptur og tænker: europæisk optimist eller pessimist. Valget er dit.

Du danske sprog, du er ikke blot min moders stemme, du er den identitet, den historie, den realitet, den erfaring, jeg bringer med mig. Modersmål-Selskabet vil ikke tilbage til EkHlewagastiR, men gerne til hans stolthed og fornemmelse for sammenhæng: "Jeg, Lægæst, fra Holte (Holtes slægt) skabte dette horn".

Andre må bedømme kvaliteten af min indsats, men jeg kunne og ville ikke arbejde en eneste dag uden for Danmark, hvis jeg ikke i hvert åndedrag havde Danmark med mig, var i dagligt selskab med modersmålet.

PS: Eksalamatisme (substantiv), eksalamatere (verbum), eksalamateret (adjektiv). Betydning: Ordet eksisterer ikke, men blev opfundet af mig i 1970'erne som sproglig joker. Kan frit benyttes uden kildeangivelse.

TOM HØYEM er i dag rektor for Europaskolen i Karlsruhe.

Sproget

Vi fødes til en ukendt verden
og hilser med et skrig den nye jord.
Vi hører lyde, men forstår dem ikke
og ejer endnu ikke selv et ord.
Vi er afmægtige som dyreunger,
der søger tryghed uden stemmens brug,
men vi er mennesker, og vi skal lære
at fri os fra den taleløses åg.

De allerførste klange, som vi skelned,
genkendte vi med undren og med fryd,
vi prøved tøvende vor egen tunge
og gentog henrykt hver mærkværdig lyd:
Arøh – akrøh – mammam – og far og mor,
bestandig fler, til underet var sket:
vi kaldte og fik svar, vi kunne tale!
Vi havde fundet vor identitet.

Ja, mennesket var ikke længer ene
den dag da det fandt fællesskab i ord,
hver tanke, som vi rummer, kan vort mæle
tværs over kløften række til vor bror.
Vort modersmål, den kostelige gave,
et redskab for vor viden og vor ånd,
har gjort vor egen verden mer mangfoldig
og bundet os med humanismens bånd.

Samtalens kunst – at dele sind og tanker,
at give, tage, spørge og få svar:
et værktøj til forståelse og modning,
som gør vor verden mere rig og klar.
Sprogfattig mand er arm på mange glæder,
på fællesskab med andre, perspektiv,
indflydelse og vilje til at enes,
Sprogfattig kvinde har et fattigt liv.

Men den, som lever ikke kun i nuet,
som skuer frem og kender fortids værd,
må elske ordets kunst – de lette vinger,
som løfted os og bar os himlen nær.
Dog også tung og slidsom jordisk møje
er sprogets bidrag til en bedre jord:
Udholdenhed og styrke, tro og stræben –
Vort værd som menneske *blev skabt af ord.*

Et sprog har eget liv, det gror og ændres,
men det kan såres, plettes, lide tort,
da mister det sin adel og bliver usselt,
det hverv, som var dets ære, visner bort:
At tjene ånd og sandhed, fred og klarhed,
formæle vellyds skønhed med logik.
Vort modersmål er dejligt – lad os værne
dets arvede, dets elskede musik.

FORFATTEREN GRETHE HELTBERG

skrev "Sproget" til Modersmål-Selskabets første generalforsamling den 3. maj 1980.
Digtet blev samme dag trykt i Politiken.

ESSAY

Sproget binder os sammen

AF BRIAN MIKKELSEN

I januar 2004 blev regeringens redegørelse om det danske sprog behandlet i Folketinget. Det var første gang, at der var så meget fokus på sproget, at der ligefrem var blevet udarbejdet en politisk redegørelse om vores danske sprog.

Baggrunden var naturligvis den bekymring for sproget, som mange har givet udtryk for i de senere år. Indflydelsen fra især engelsk har været både markant og massiv. Det er en udvikling, som i særlig grad tog fart efter Anden Verdenskrig, hvor engelsk/amerikansk kultur, musik og ikke mindst film kom til at præge danskernes tankegang og livsstil. Det blev moderne og smart at bruge engelskprogede vendinger og slangudtryk i dagligdagen.

I de senere år er udviklingen yderligere accelereret. Det er stadig indflydelsen fra engelsk musik og film, men det er nok så meget den nye altomfattende informationsteknologi, der har bidraget til påvirkningen. Computersproget er engelsk. Vi mailer til hinanden, vi logger af og på, vi leder efter filer osv. Mange nye engelske ord er dukket op Men homepage hedder sjovt nok hjemmeside. Her foretrækker man i brede kredse et ord oversat direkte til dansk.

Jeg kan ikke gøre rede for grunden til, at man netop foretrækker et dansk ord her, men det viser, at et sprog er en levende, uforudsigelig og organisk størrelse. Den følger helt sine egne love, og ingen er herre over sproget. Man skal ikke tro, at man kan indkredse det, beskytte det eller lukke det inde ved hjælp af forordninger og regler. Selve det faktum, at sproget hver dag døgnet rundt bruges af mennesker i al deres forskellighed, gør, at ingen kan kontrollere det – heldigvis, må man nok sige. Men man kan søge at rejse større opmærksomhed om sproget, og om hvordan vi bruger det.

Det danske sprog er et velkonsolideret sprog. Dansk har været et selvstændigt sprog i tusind år, og det er både stabilt og meget stærkt funderet i sammenligning med langt de fleste andre sprog. Det er desværre en kendsgerning, at mange sprog forsvinder med stor hast i disse år. Det er især sprog, som kun tales af relativt få mennesker, og som oftest ikke har noget skriftsprog, der lider denne skæbne. Hermed er der en sproglig rigdom, der gradvis bliver mindre og mindre. Det er blevet sagt, at når et sprog dør ud, lukkes et vindue for hele menneskeheden.

Sprogforskningen har konstateret, at der er mange – børn som voksne – der ikke læser og skriver dansk godt nok. Der har været en alt for lang periode, hvor det ikke blev anset for vigtigt at kunne skrive og stave korrekt, og sætningsanalyse og grammatik blev nedprioriteret.

Den sprogpolitiske redegørelse fastslår, at regeringen taget initiativ til at rette op på den situation helt ned til førskolealderen, således at der nu er udarbejdet bindende mål og indholdsbeskrivelser for børnehaveklasserne. Der er på samme måde sket en styrkelse af faget dansk i folkeskolen. Desuden er danskundervisningen styrket i alle fire gymnasiale uddannelser. Det fremgår af den sprogpolitiske redegørelse, at eleverne nu får mulighed for at læse og opleve et så rigt udvalg af dansk og oversat udenlandsk litteratur, at de opnår et solidt kendskab til litteratur og en udviklet litterær kvalitetssans. Netop i disse dage har vi offentliggjort den danske litterære kanon, som skal være en del af grundlaget for elevernes indførelse i dansk sprog og litteratur.

Men vi må se i øjnene, at på de højere læreanstalter er der mange studiefag, hvor der i vidt omfang undervises på engelsk. Det kan have gode årsager i det enkelte tilfælde, men det er min opfattelse, at denne udvikling bør følges med opmærksomhed. Her er der grund til at understrege, at det er regeringens holdning, at dansk fortsat skal sikres en placering i de videregående uddannelser som hovedsproget i undervisningen.

Inden for forskningssproget er det desværre en kendsgerning, at dansk er udsat for de såkaldte domænetab. Det vil sige, at der er videnskabelige udtryk, som ikke findes på dansk. Faren er, at denne

udvikling kan medføre, at dansk på et tidspunkt ikke længere vil være et komplet sprog, som man kan tale om alle emner på. I den sprogpolitiske redegørelse understreges det, at det er regeringens ønske, at doktorafhandlinger, herunder ph.d.-afhandlinger, udarbejdet af danske forskere skal ledsages af en mere udførlig sammenfatning end den, der tidligere er blevet stillet krav om. Der er med andre ord behov for parallelsproglighed i såvel forskningen som undervisningen.

Der er desuden en række forslag og idéer i redegørelsen, hvor også sprogteknologi, sproget i den offentlige sektor, kunstens og kulturens forhold til sproget, digitalisering af litterære værker, ordbøger m.v. behandles.

Jeg vil imidlertid gerne slutte med at nævne de elektroniske medier, der som bekendt har en meget stor indflydelse på vores opfattelse af sproget. Jeg har ønsket, at der i tv og radio skal være stor opmærksomhed om det sprog, som formidles til lyttere og seere. Derfor har Kulturministeriet i de public service-kontrakter, som vi har indgået med DR og TV 2/DANMARK tydeligt markeret, at der skal lægges vægt på dansk sprog og dansk kultur. De to virksomheder skal gennem en aktiv sprogpolitik medvirke til at bevare og udvikle det danske sprog, så lyttere og seere møder og oplever et korrekt og forståeligt dansk. Det gælder alle former for udsendelsesvirksomhed.

Endelig vil jeg gerne ønske Modersmål-Selskabet hjerteligt tillykke med de 25 år og udtrykke mit håb om, at selskabet fortsat vil varetage den vigtige opgave at styrke vores sprog på fornem vis.

Det er sproget, der binder os sammen som nation.

BRIAN MIKKELSEN er kulturminister i regeringen Fogh Rasmussen siden 2001.

Sprogminder

AF FREDERIK BJERRE A.

Jeg fødes ind i landet anno 1979 med et skrål. Så følger stilheden og lavmælt latter.

Mine øjne klikker langsomt som dødsløve sakse mod de rødblomstrede gardiner i 1982. Jeg ligger forpuppet i dynen og modtager vin-aroma, pibebriser og samtaleskår gennem lysspræk ken fra et stueselskab på Schlegels Allé.

Lytter til sproget derinde. Og jeg tager det til mig og hamstrer ordforråd i mine runde, røde basunkinder. Jeg har gloserne så kært, at jeg ikke slipper dem igen. Så i stedet bruger jeg fagter. Hækler tæpper af luften for min farmor, tøffer over ludgulvets indbildte togskinner. Jeg peger mod alle verdens 360 hjørner for at få dens elementer flyttet rundt: spisebordets udvalg af salater, kødpålæg og grøntsager, stofdukken Gustav og en blå skraldevogn af plastic.

All you need is Love. Og så en måde at udtrykke den på. Strunge kommer ud af natten. Schlüter er statsminister, John Lennon lige død forleden og hvad ved jeg. Jeg kan ikke fagte det, jeg fægter "farmor skal med toget" – eller ikke et klap.

Men tungen er alligevel på vej ud med sproget for tiden. Ordret fødes jeg dag for dag i vejret over en rød trampolin.

Jordemoderen hedder Connie. Her sidder hun bøjet i hjørnet under institutionstapetets vægge på Åboulevarden. Hun trækker lydene ud af min mundhule, snasket af rugbrød. En efter en i alle de farver, nethinden undfanger, min krop i hop i formiddagssolen over Falkonergårdens Børnehave. Lydene bobler højdespring i halshvirvlerne. To og to med modersmålig omsorg bjærger Connie mine kæreste ejendele ud mellem mælketænderne.

Jeg er ikke utilbøjelig til at lange hende én. Ordet er mit og aldeles. Schlegels Allé lader sig stadig gøre som en pantomime i sætstykker af gult, rødt, brunt efterår: Harlekin slår med sin stav mod scenen, orkestrets cellister sætter i og jeg klapper taktfast, frydes.

Se, verden i farver og følelser. Ikke et ord, en sætning. Men strømme af skønhed, drømme af sprog. Masser af sprog, et modersmål som badevandets skvulp i øregange, et uudtømmeligt verdensvand fyldt med stille skinnende perleord.

"HVAD ER DET? Det slog ud af brystet på sproglægens hvide kittel. Jeg sad på en taburet, på Det Statslige Taleinstitut i Kristianiagade.

Det var en brik. Jeg så på de påmalede tagsten, de blotlagte bjælker. Og det var et hjem, et hus, og det vidste både hun og jeg. Meterhøjt græs og en flagstang med rødt og hvidt til tops. Sammen med de alle de andre i stilheden. Jeg kunne mærke vandet bag øjnene, ordet funkle derinde. Mellem mælketænder og perlende krummer på spytstrenge: Hus.

Fingrene vendte brikken på plads i træpladens fordybning.

"Hvad ER det?" Hun bankede håndfast ned i bordet.

Og vandet perlede ned over kinderne, og klapvognen blev trukket fra Tivoli, Vesterbrogade, baglæns gennem gruset og verdenen, ord hvirvlede centrifugalt rundt i min mund og pressede mod mundvigene, dryppede ud:

Hus.

I den hvidkalkede børnehave har Connie har lige taget cyklen. Mundvigene hvirvler gloser, som kølvandet efter Kong Frederik den IX. Hun lægger forsigtigt cyklen på papiret, våd af spyt, ved siden af citronen. Den kom ud i går, og jeg længes efter syrligheden bagerst i munden. Nu trækker hun færgen ud gennem mine basunkinder, tut-tut, ud over havet.

Tut-tut. Ordet kommer så pludseligt ud af sig selv.

Tut-tut, svarer Connie. Jeg tager ordet i mig igen, og smager på det. Salt og metal og tungt mod tungen: tut-tut. Men dybt og fyldigt efter turen over hendes læber: tut-tut.

Jeg langer ikke Connie én den formiddag, men er som en Storebæltsfærge lidt derefter.

"Bil". Sandelig, bilerne er her, bundet til asfalten, mine øjne og munden. Jeg siger "skraldevogn" og den tømmer bøtten indenbords og drøner videre ind mod Rådhuspladsen med sproget dinglende bag dækkene, et spor af ord og så fyldt med betydning og nærvær.

Så siger jeg "hund" og manden med snoren tager ordet på tungen og spiller med det og flugter tilbage: klap-klap, tut-tut, vi står på samme fortov og deler poser af gloser i anfald af sprog, og jeg spilder det ud over Åboulevarden, Strandvejen, Enigheds Allé og Emil Chr. Hansens Vej.

I baner af betydning og linjer af liv, fæstninger af forståelse og grænsende gloser. Jeg siger "hus", og husene er fortøjet til ordet som til jorden. Husene er her, hjem er her, hvor husene står, lodret ned i modersmålet.

Sådan lærer jeg det at kende. Jeg sproges op med Piccoliner med bundkortet udvidet til flere joysticks, vi lægger hånden kærligt på musemåtten som om ukendte pigebryster og trykker ekstatisk, elastisk.

Senere sproger jeg om ho'er og hobitter, forsøger at skelne Vesterbrogades burgerjoints og Christianias jointbrugere fra hinanden i hukommelseshvirvler. Jeg sproger min tillæste viden om l'amour, præservativer og Rubber Soul af på fløjlsjakke-feers underkjoler i Stengade-mørke. Baby, You can drive my car, jeg mangler kørekortet, slingrende mikser vi sprogets tungmetal og florlette pop i potpourri over en storby.

Senere ser jeg betydningen flyde i brudstykker mellem hinanden, jeg hopper i med begge ben og holder fast i hendes jakkeflig, men elskov er ikke længere det samme som i går. Mens jeg langsomt flyder videre i sprogstrømmen, ser jeg ordene forskydes og spejles, kærlighedens frihedskæmpere, hadets terrorister. Men det er alt sammen senere.

Lige nu er jeg i haven, lige nu, i haven hos min mormor. Det er august måned 1984 på en plasticstol i solen i hjemstavnens skød: Ålsgårde, Nordsjælland. Bordet er fyldt med jordbær, is, kaffe, der gror lige op af modersmålets muld og blomstrer rød-hvidt

på tungen. Der er gæster fra Amerika, min mormors søster Theresa.

"Jordbær", beder jeg hende.

"Sorry, what did he ask for?"

Det springer så pludseligt mit sprog i øjnene, her knækkes linjernes perleklare flugt. Mit sproglandskabs grænser tegner sig klart mod lydene fra mundhulen, i hendes lette læspen. Theresa taler til min mor, der svarer "Strawberries" og hælder op på tallerkenen til mig.

Men mit blik er allerede væk for nu. Jeg ser ud over Øresund og glider væk i plasticstolen. Lytter til havet og lukker øjnene om min ø af sprog.

NOTE: Piccoline er navnet på "mikrodatamat" bygget af det danske Regnecentralen A/S, der i midten af 1980'erne blev udbredt som undervisningsmiddel på danske folkeskoler.

FREDERIK BJERRE A. er journalist og digter.

Debatten der snublede i starten

AF CHRISTIAN KOCK

Sproget bruges til utallige formål, i utallige genrer, kontekster og medier. At sige noget generelt om dets udvikling i hele denne bredde er halsløst. For at sige noget mere konkret vil jeg holde mig til det der altid har været retorikkens centrale område: den offentlige, argumenterende debat.

I de sidste 25 år har vi fået stadig mere debat, især takket være en langt større tv- og radioprogramflade end vi havde anno 1979. Vi har fået internettet, direkte dækning af Folketingets forhandlinger og vistnok langt mere debatstof i aviserne.

Og når bare vi får debat, går det hele vel den rigtige vej? F.eks. i den debat som mere end noget har præget det politiske klima og de politiske magtforhold i Danmark: udlændingedebatten.

Denne debat har kørt i Danmark siden 80'erne og er altså også snart 25 år gammel. Men en almindelig opfattelse er at en elite af kulturradikalt tilsnit har censureret og mobbet alle udlændingekritiske synspunkter.

Nu er dét forbi. Vi har fået lukket op for posen, låget af trykkogeren, "hul på bylden". Nu kan vi endelig tale åbent om disse ting, siger mange. Andre har beklaget den hårde "tone" debatten ofte føres i. Men det affejes af især den udlændingekritiske side som klynk.

For en retoriker er det en vigtig opgave at iagttage dansk debat, og derunder at agere som en art dommer mht. debattens lødighed. Det er farligt at sige, for man vil hurtigt blive udlagt som *smags*dommer. Ikke desto mindre er der behov for begrundede vurderinger af om vi har en ordentlig offentlig debat om vigtige samfundsspørgsmål. Gode beslutninger forudsætter god debat. Har vi fået det i de sidste 20-25 års offentlige diskussion om udlændinge o.l. i Danmark?

Nej og atter nej: nej til *begge* sider i debatten. Ganske vist har en velartikuleret "elite" i årevis nedgjort, skandaliseret eller ignoreret indvandrerkritiske synspunkter. Udtrykket "den indre svinehund" – hvad en svinehund så ellers er – har været disket op *ad nauseam*. Fhv. statsminister Nyrup leverede en variant af det da han sagde "I bliver aldrig stuerene". Denne nedgøring af modpartens synspunkter som svinske eller urene har skæmmet de indvandrervenliges deltagelse i debatten.

Men kan det undre? Kun hvis man glemmer at de indvandrerkritiske i samme periode har været uden hæmninger mht. ringeagtsytringer over for modstandere (og indvandrere, selvfølgelig). Se på et tilfældigt udpluk fra pastor Søren Krarups utallige avisindlæg, som ingen elite har forhindret ham

i at placere i alle landsdækkende aviser: "en behagesyg missionsmand, rund og glat og popularitetsjagende, med alle de korrekte meninger" (om biskoppen i Viborg). "Skulle et sådant krukket pjathoved være med til at bestemme Danmarks politik over for flygtninge og indvandrere?" (om en radikal politiker). "Arne Melchior, denne manierede snakkemaskine, dette orgie af ufordøjede fraser."

Med ringeagtsytringer som disse taler vi stadig om *tonen* i debatten, og lad os blot gå med på at man ikke bør klynke over dén. Men hvad så med disse greb:

Generaliseringer: "Det handler om, at hele islams tankegang er fjendtlig mod vort samfund og, at islams mål er at fortrænge vor samfundsorden." (Mogens Camre i Ekstra Bladet 15. april 1999).

Ekstremt vidtgående påstande: "Uffe Østergaard er selv en ideologisk folkemorder." (Henrik Gade Jensen: i Ekstra Bladet 20. marts 2000).

Tillæggelse af selviske motiver til modpart: "Dette er disse fem bispers anliggende. Fedterøveri. Trang til at være på magtens side. Trang til at pleje forfængeligheden og den tynde, ømfindtlige hud." (Søren Krarup i Ekstra Bladet 24. november 1997 om fem biskopper, der opfordrer til en 'pæn' tone i udlændingedebatten).

Sammensværgelsesteorier: "Godhedsindustrien indgår i et skæbnesvangert og ondartet kæmpeprojekt, der skal slavebinde jordens befolkning. Den kosmopolitiske "elite" har arbejdet på dette projekt i meget lang tid. Der skal skabes en verdensregering med enevældig magt og med denne "elite" på toppen. (Knud Eriksen i "Danskeren" 6/96).

Om hvert af disse greb kunne man skrive en artikel. Men lad mig koncentrere resten af dette essay om en debatadfærd der trives lige godt i begge grøfter. Mere end noget andet unyttiggøres offentlig debat af det argumentationsforskere kalder "stråmænd". Otto Gelsted har i et digt beskrevet dem sådan: "at dutte folk en mening på/ hvis vanvid alle kan forstå".

Lad os nærlæse to eksempler fra hver sin side i udlændingedebatten. De er langtfra de grelleste man kunne opdrive, men netop derfor viser de at selv en beskeden og diskret udnyttelse af stråmandsteknikken kan afspore en debat og gøre den til et frugtesløst skænderi. Og bemærk: Her taler vi ikke om at tonen er lidt for heftig, men om at man håndgribeligt forfalsker hvad ens modpart siger, dvs. lyver.

Den utæmmelige Søren Krarup står for første eksempel. Forfatteren Ole Grünbaum skrev i artiklen "Virkeligheden er transnational" (Weekendavisen 2. januar 2004): "Den nye folkelige kraft, det nye civilsamfund, findes i transnationale kulturer og bevægelser … Nu tales der direkte om, at vi skal have 'en anden globalisering' baseret på transnationale samarbejder mellem fagforeninger, miljøbevægelse og rettighedsgrupper samt internationale organisationer. Den forkætrede globalisering er ikke bare et resultat af markedet, men også af mennesker som i deres menneskelighed overskrider grænser af geografisk og kulturel art." Grünbaum forsvarer altså "globaliseringen", fordi den er andet og mere end markedets globale dominans – den er også mennesker der "overskrider grænser".

I løbet af artiklen finder vi denne passage:

> *Markedet kører med klatten. Den nye markedskapitalisme oversvømmer os med billige produkter og overskrider konstant grænser, kulturelle såvel som geografiske.*
>
> *Siden 60er-oprøret og dets politiske følger i 70erne er det markedet, som har ændret samfundet, markedet som har gjort det hele sjovere, med computere, internet, billige rejser, globale medier med frisprog omkring sex, etnisk mad og café latte på fortovskafeen ikke at forglemme.*
>
> *Markedet har et flow, som staten ikke har. Markedet har en dynamik mellem udbydere, formidlere og kunder, som staten ikke har, og ikke engang er bare i nærheden af at få.*

Krarup polemiserede mod denne artikel under titlen "Kulturkamp – det er jo ren Tidehverv", (Politiken 10. januar 2004); han skriver, med et citat fra sin egen artikel i *Tidehvervs* februarnummer (det er dog uklart hvor citatet holder op):

> *Har Ole Grünbaum ret i, at mennesket er et produkt af markedet, at mennesket er ét med*

computere, internet, billige rejser og café latte på fortovscaféen? Er dette virkeligheden?

Det er et synspunkt at hævde det. Der er både sammenhæng og konsekvens. Mennesket på markedets betingelser og derfor i evigt opbrud, bevægelse og tilknytning dertil, hvor tilbuddet er bedst og café latte billigst.

Dette menneske kalder Ole Grünbaum virkelighed. Jeg kalder det tomhed, rodløshed, åndløshed, umenneskelighed.

Her foregiver Krarup at gengive Grünbaums udsagn ovenfor, med direkte citat af "internet, billige rejser og café latte på fortovscaféen". Krarup spørger om Grünbaum "har ret i" at "mennesket er et produkt af markedet", og at det "er ét med" disse ting. Og han spinder videre på denne fremstilling af Grünbaums holdning: "Mennesket på markedets betingelser" og "Dette menneske kalder Ole Grünbaum virkelighed".

Hermed laver Krarup en stråmand i stedet for den person han kritiserer. Det er tydeligt for enhver der læser artiklen, at Grünbaum *ikke* siger at "mennesket er et produkt af markedet", eller at mennesket "er ét med internet, billige rejser og café latte på fortovscaféen". Han nævner derimod disse ting som eksempler på hvad det transnationale marked har skabt, hvilket skal vise markedets dynamik; og han mener også at dette marked er "virkelighed"; men hans artikel markerer en klar ironisk distance til markedet (f.eks. i udtrykkene "Markedet kører med klatten. Den nye markedskapitalisme oversvømmer os med billige produkter … "); og den siger endnu tydeligere at der en anden side af det "transnationale" som Grünbaum for alvor tror på: "mennesker der overskrider grænser".

Kort sagt: Krarup snyder. Han forvansker sin modstanders synspunkt, men citatstumperne om café latte osv. får det til at virke tilforladeligt. Snyderiet skærpes af at Grünbaums artikel stod i en anden avis flere dage tidligere; dermed får Krarups læsere svært ved at konstatere at Krarups gengivelse af Grünbaum er uærlig. Det er en fej måde at være uærlig på.

Men endnu værre er det at Krarups greb er med til at sabotere en god debat.

Krarup har jo al mulig ret til at være uenig med Grünbaum. Selvom han forholdt sig til Grünbaums *reelle* synspunkt – nemlig at det transnationale både er markedet *og* "mennesker der overskrider grænser", og at de sidste er grunden til Grünbaums tro på det transnationale – ville Krarup nok stadig være vildt uenig med ham. Krarup kunne sagtens finde argumenter mod det som vitterlig *er* Grünbaums holdning, hvor kernen jo er at det er *godt* at mennesker i vore dage overskrider nationale grænser i den grad. Der kunne komme en interessant debat ud af at Krarup tog kampen op mod *dette* synspunkt. I stedet begår han det lurvede bedrag at dutte Grünbaum en mening på hvis vanvid alle kan forstå. Og han snyder læserne for den seriøse debat de havde fortjent.

I næste eksempel begås frisparket af en af den humanistiske venstrefløjs nye ikoner, forfatteren Jan Sonnergaard. Emnet er politikeren Karen Jespersen, der især pådrog sig venstrefløjens vrede ved, som indenrigsminister, at tale om at isolere kriminelle asylansøgere på en ø. Sonnergaard polemiserer i Politiken 19. april 2002 imod socialdemokraten Henning Tjørnehøj, der den 14. april i samme avis har opfordret Sonnergaard m.fl. til at give Karen Jespersen en "undskyldning", fordi de har hængt hende uretfærdigt ud i debatten om den såkaldte "øde ø". Sonnergaard skriver bl.a.:

Tjørnehøj gør yderligere opmærksom på, at medierne også bærer deres del af ansvaret for den beskidte debat, som stadig går på de 'fremmede'. Dette har han ret i – hvor dybt niveauet er sænket, kan man såmænd se i Tjørnehøjs eget indlæg. Her taler han troskyldigt om 'de kriminelle asylansøgere'. Hvilken anden befolkningsgruppe kunne man tillade sig at omtale på den måde i dag? Skriver aviserne om 'morderiske jøder' eller 'terroristiske arabere'? Når de ikke gør det, skyldes det selvfølgelig, at vi i dag ved bedre end at tillægge bestemte befolkningsgrupper specielt negative egenskaber. Vi ved, at der ikke findes bestemte gener for noget som helst hos f.eks. jøder eller arabere – men alligevel er det blevet legitimt igen og igen

at bruge betegnelsen 'de kriminelle indvandrere'. Tjørnehøj kunne ligeså godt have sagt at 'negre er dovne' eller at 'finner går med kniv'.

Men hvad har Tjørnehøj egentlig sagt? Udtrykket "de kriminelle asylansøgere" forekommer to gange i hans indlæg af 14. april. Den ene passage lyder:

Forleden (6.4.) stegte Jacob Fuglsang SF'eren Anne Baastrup over en sagte ild, da hun måtte indrømme, at fhv. indenrigsminister Karen Jespersens stramninger over for de kriminelle asylansøgere har båret frugt, fordi antallet nu er halveret.

Den anden passage lyder:

Da tallet på sådanne kriminelle – især fra Østeuropa – steg betragteligt, foreslog Karen Jespersen i sin kvide en isolering af disse ansøgere – evt. på en ø. Pressen – inklusive Politiken – fik hurtigt gjort denne ø øde, skønt Karen Jespersen aldrig har brugt dette udtryk! Men det generede ikke hverken kulturisterne eller venstrefløjen. De kriminelle asylansøgere skulle sejles ud på en øde ø, hvor de så kunne sidde og rådne op og blive spist af mågerne – ikke sandt!

Her beskriver Tjørnehøj den måde "venstrefløjen" har fremstillet Karen Jespersens forslag på – idet hans pointe er at venstrefløjen har fordrejet hvad Karen Jespersen sagde (og angreb en stråmand i stedet).

Men i ingen af passagerne bruger Tjørnehøj udtrykket "de kriminelle asylansøgere" på den måde Sonnergaard foregiver. Sonnergaard antyder at Tjørnehøj vil "tillægge bestemte befolkningsgrupper specielt negative egenskaber", altså at Tjørnehøj med udtrykket "de kriminelle asylansøgere" forudsætter at *alle* asylansøgere er kriminelle. Denne udlægning af Tjørnehøjs ord fremgår når Sonnergaard skriver: "Tjørnehøj kunne ligeså godt have sagt at 'negre er dovne' eller at 'finner går med kniv'".

Men udlægningen af Tjørnehøjs ord er en stråmand. Det er svært at tro at en professionel skribent som Sonnergaard ikke skulle vide at han snyder med ordene her. Det er tydeligt at den gruppe som Tjørnehøj (og Karen Jespersen) sigter til med udtrykket "de kriminelle asylansøgere", er den *del*mængde af asylansøgere som er kriminelle; der er intet i Tjørnehøjs udsagn der stempler *alle* asylansøgere som kriminelle, altså generaliserer om en hel befolkningsgruppe – som når man siger "finner går med kniv".

Sagt med et grammatisk fagudtryk bruger Tjørnehøj adjektivet "kriminelle" på en *restriktiv* måde, dvs. han bruger det til at afgrænse en mængde. Hvad Sonnergaard beskylder ham for, er at bruge adjektivet "kriminelle" på anden måde, der kan kaldes "parentetisk". Her betyder "de kriminelle asylansøgere" det samme som "asylansøgerne (som i øvrigt er kriminelle)". Pludselig bliver *alle* asylansøgere, sådan i forbifarten, anset for kriminelle – som i den nedsættende tyske vending "die dummen Dänen", hvor *alle* danskere uden videre stemples som dumme.

Det kan virke som en petitesse at pege på denne forskel. Man skal have en ret stor grammatisk viden blot for at kunne beskrive den. Men den er vigtig. Sonnergaard tillægger Tjørnehøj generaliserende, negative fordomme om asylansøgere. Og han går endda videre. Længere nede i sin tekst ændrer han det udtryk han kritiserer, men stadig med citationstegn, så nu hedder det "de kriminelle indvandrere". På en halvkvædet måde antyder Sonnergaard dermed, helt grundløst, at Tjørnehøj ikke bare stempler alle asylansøgere, men endog alle *indvandrere* som kriminelle.

Og dermed har vi endnu et eksempel på at ikke bare højrefløjen, men også venstrefløjen har polariseret indvandrerdebatten ved at forvanske og dæmonisere hvad andre siger.

Det er dét der er skadevirkningen ved de stråmænd der er blevet så talrige i de sidste årtiers politiske debat. Ikke bare gør man sin modpart uret, men man snyder tredjepart: offentligheden. Den får ikke den debat som den fortjener. En debat præget af at vægtige argumenter på *begge* sider af en sag bliver fremført, forstået og påagtet.

CHRISTIAN KOCK er professor i retorik på Københavns Universitet.

Det bar' for mar'd

AF HANS JØRGEN JENSEN

Vi var nogle få narrehoveder, der for en snes år siden forsøgte at råbe professorerne Lund og Hansen op. Vi led af den tvangstanke, at vort modersmål skred ud i vokalerne og andre dårligt vedligeholdte dele af fortøjningerne, at det blev sværere og sværere at fastholde illusionen om et rigsdansk, og at der nok var behov for nogle sproglige færdselsregler.

Vi forsøgte os med at sætte spørgsmålstegn ved det acceptable i, at ret blev til rat og præst til prast, og for at appellere til det danske grin, som jo altid er godt at have på sin side, spurgte vi f.eks. om, hvordan man fremover skulle kunne kende forskel på interesse og en terasse.

Det slap vi mildest talt ikke godt fra. De to sproglige godfædre fortalte os mildt nedladende, at vi utvivlsomt var præget af vor alders tiltagende forkalkning, at sproget var en levende organisme, som man ikke kan give seler på, og at dansk i øvrigt har været så meget ondt og godt igennem i hundredvis af år, at hvis vi havde ret i vore dommedagsprofetier, ville dansk for længst være gået nedenom og hjem.

Sproget forandrer sig, hvad enten vi bryder os om det eller ej.

I øvrigt mente Hansen og Lund, at den med rigsdansk var noget af det mest forvrøvlede de havde hørt om, at vi skulle være glade for den sproglige mangfoldighed og opfindsomhed og blot lade de tusinde blomster blomstre.

Nederlag

Et af mine flotteste nederlag på den tid var mit forsøg på at indføre et "Riisager-dansk" i Danmarks Radios sproglige udladninger fra radioavis over tvavis til speakerannonceringer osv. Som ældre læsere vil erindre, havde Radioavisen dengang en helt fremragende oplæser, Ole Riisager, og det var hans sprog, jeg foreslog vi skulle bruge som målestok for DR's officielle sprog. Det morede alle sig meget over den vinter – inklusive Ole Riisager, som ikke skulle have noget i klemme. Og Hansen og Lund havde vist ikke i deres dage hørt om et mere idiotisk forslag, så initiativet, ledsaget af en nedskrevet sprogpolitik for DR, druknede i det danske grin, formentlig fordi jeg tog mig selv og sagen alt for alvorligt.

Bedre blev det ikke af, at jeg i skyndingen (missionærer har jo altid travlt) i min sprogpolitik skrev om nødvendigheden af sproglig "bevidsthedsgørelse". Den fik Hansen til at spinde som en kat, så det kunne høres langt væk. Bevidstløshedsbegrebet lurede i knurhårene.

Men det var så dengang, og nu er vi i år 2004, og selv Hansen og Lund er blevet ældre og kan på deres bedre dage antræffes i en tilstand af en vis bekymring for det danske sprogs udvikling.

Således har Jørn Lund her op mod sit tresindstyvende år i en af sine seneste bøger "Den sproglige tilstandsrapport" fået sig selv til at skrive, at "Sproget forandrer sig, hvad enten vi bryder os om det eller ej. Det betyder ikke, at vi blot opgivende skal trække på skuldrene, når vi møder eksempler på sprogbrug, der støder øjet og øret. Men der er god mening i at vælge sine kampe med omhu." Stadig forsigtigt, som Lund altid har haft og har for vane, men alligevel synes jeg, man her mellem linjerne kan læse, at alderen også har gjort indtryk på Lund. Og som kanonforfatter har han jo markeret, at også han efterhånden synes, der er forskel på skidt og kanel, at der er behov for rammer og regler.

Kvantiteten er problemet

Jeg er ikke blevet meget klogere med årene, men synes stadig vi sjusker for meget med vort modersmål, både i tale og skrift, og at vi burde stramme begreberne.

Men de allerseneste års teknologiske udvikling har på en sær måde gjort den diskussion håbløst gammeldags. For nu er vi bragt i en tilstand, hvor det ikke mere er kvaliteten af det sagte og skrevne,

der kan synes at være problemet – det er kvantiteten.

Mængder af snik-snak, en evig, larmende talestrøm vælter ud af vore medskabninger og tæppebomber os alle døgnet rundt. En flodbølge af sproglig støj, talt og skrevet, på gader og stræder og gennem brevsprækkens reklamebrøl og i abonnementsaviser og gratisaviser og i radio og fjernsyns uendelige hav af larmende, flaksende tilbud. En evig kværnen og kommunikeren udsætter os for en kronisk trommeild i øret og et bombardement af synssansen, så man kan føle trang til at forsvinde til en øde stillehavsø uden en levende sjæl omkring sig.

Når man er så begunstiget, at DSB's S-togssystem (eller hvad man nu skal kalde det) er inden for rækkevidde og giver muligheder (men ikke nødvendigvis reelle chancer) for transport inden for hovedstadsområdet, kan man i vore dage være sikker på én ting: Man bliver – uden på ringeste måde at have bedt om det – delagtiggjort i en mængde ukendte menneskers højtråbende, intime betroelser i samtaler med en lige så stor mængde endnu mere ukendte medmennesker. Mobilerne kimer uafbrudt, og hvis de ikke gør det, går mobilejerne selv i aktion. Man forsøger at lukke ørerne af og læse videre i sin bog eller holde sin tankegang intakt, men der er altid én af mobilnarkomanerne, der overdøver hele kupeen i en kombination af ubluefærdighed og hensynsløshed, som tidligere var forbeholdt halvstive bumser. Der sidder man så og bliver påtvunget en endeløs kværnen om de mest ligegyldige almindeligheder spækket med talløse mode- og fyldord og henvisninger til begivenhedsløse begivenheder, der alle uden undtagelse har været kanonfede.

Og det er sandelig ikke blot teenagerne af vidt forskelligt køn, der står for dette sproglige miljøsvineri. Tanter og onkler og pelsklædte damer, der lige har været i Netto, og grå jakkesæt med stressknopper stormer op og ned ad gader (helst de travle indkøbsgader, hvor der i forvejen er mange mennesker) med den nyeste udgave af mobilen klistret betydningsfuldt til det venstre øre, mens højrehånden fægter vildt for at understrege kommunikationens betydningsfuldhed. Alt med en stemmestyrke, der kunne synes at overflødiggøre den indbyggede mikrofon. Indimellem standses op på strategisk vigtige steder (der hvor allerflest mennesker har bunket sig sammen) og mobilejerens blik scanner horisonten rundt for ligesom at understrege, at man kan klare alverdens ting på én gang. Nationen synes grebet af en sær trang til sprogligt blotteri i det offentlige rum, og man behøver ikke være professor i psykologi for at finde inspirationen: De senere års talløse tv- og radioprogrammer, hvor ukendte bliver kendte og de kendte endnu mere kendte (det hedder gudhjælpemig reality-tv, men i DR kalder man det public service).

Og det er sandelig ikke blot teenagerne af vidt forskelligt køn, der står for dette sproglige miljøsvineri.

Alle disse programmer arbejder intenst med vort behov for at være noget betydningsfuldt, være kendt, være på og ikke bare være en lille, grå hvemsom-helst-ubetydelighed.

Det klarer mobilen for os, og det ser jo ud til at jo højere vi taler, jo mere betydningsfulde er vi.

Det er klart, at i denne kakafoni af mobilos-snak bliver vi vænnet til høj stemmeføring og et usammenhængende, splintret sprog. Det er derfor ikke sært, at reklamebranchen følger op og i endnu højere grad end tidligere arbejder med et sprog, der består af det samme småvulgære vrøvleri.

Og da Danmarks Radio ikke er reklamefinansieret men "kun" må arbejde med sponsorering, må man selvfølgelig her indrette sig med en pågående selv-reklamering, der kan udkonkurrere enhver shampoo-reklame.

Det er nu umuligt at høre mere end en halv times DR-radio-program, før man får et infantilt, højtråbende, oversmart reklamespot for en af de kommende udsendelser. På tv-siden føjes dertil et hav af avancerede, farvestrålende, hektiske billedklip, så man helt sikkert har mistet enhver evne til at tænke selv.

Det bar' for mar'ed.

HANS JØRGEN JENSEN modtog Modersmål-Prisen i 1994. Han var generaldirektør for Danmarks Radio 1985-1994.

Vort modersmål længe leve!

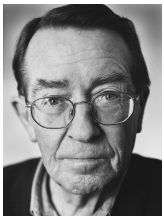

AF BENNY ANDERSEN

Gennem de sidste 25 år har vort modersmål udviklet sig med rivende hast; nogle vil beskrive udviklingen som fortvivlende, andre som berigende. Jeg giver begge parter ret, pragmatisk anlagt som jeg er, og vil i det følgende gøre rede for min vurdering.

For nu at begynde – undskyld, i dag hedder det vist "starte", eller "starte op" – med det negative, så er det ofte et problem for mig at forstå hvad de unge mennesker i familien siger, da de taler meget hurtigt og utydeligt.

Jeg forstår ikke hvordan de forstår hinanden. Hvad de måske heller ikke altid gør. Og når jeg ser danske film, ville jeg ønske de havde undertekster, så jeg kunne følge lidt bedre med. Men på den anden side husker jeg fra min egen ungdom hvordan vi grinede ad gamle danske film, hvor man talte et tydeligt og for os lidt komisk duarderdansk.

Mere forvirrende er det for mig med visse udtryk, såsom "fordi at". Da jeg gik i skole ville det have trukket karakteren ned, hvis vi havde skrevet "Fordi at", fordi det hed kun "fordi". Men jeg forudser en tid hvor karakteren ville blive trukket ned hvis man glemte et "at" efter "fordi." Forhåbentlig efter min tid.

Jeg har det også svært med at næsten alle i dag besvarer et spørgsmål med "Jamen" – eller "Jamen altså". For mig er det en sproglig forsvarspositur, hvis modparten betvivler noget man har sagt. Men i dag er det en gængs indledning til hvad som helst: – Hvordan har du det for tiden? – Jamen altså – jeg har aldrig haft det bedre!

Det værste er, at den slags vendinger smitter, så jeg af og til selv kommer til at sige "Jamen" – og skynder mig ud for at vaske min mund med sæbe. Eller øl.

Visse mode-ord – undskyld: trendy ord – kommer uden tvivl fra toneangivende politikere eller journalister. Jeg husker ikke om det var i slutningen af 80'erne eller i begyndelsen af 90'erne jeg måbede over, at alle problemer i Danmark pludselig var forsvundet. Nu var der kun problemstillinger tilbage.

Andre ord har jeg lært at leve med, så som "koncept". Tidligere betød det "udkast" eller "plan", men nu har det bredt sig i sproget, i forretningssprog, politisk sprog, undervisningssprog. I min ungdom kendte jeg det kun i to forbindelser: Når jeg gik i gang med en ny digtsamling gik jeg til boghandleren og købte gult konceptpapir, linjeret eller ulinjeret.

Ellers var koncepterne noget man GIK fra dengang. Det fik vi til gengæld megen tid til at gå med.

Men den mest markante og betydningsfulde påvirkning udefra i det sidste kvarte århundrede må nok tilskrives edb-udviklingen, computersproget. Det er overvejende engelsk, men på det område er vort modersmål heldigvis så smidigt og genialt indrettet, at det med lethed kan tage de fleste af disse ord til sig og fordanske dem. For nu at gå lidt længere tilbage: I begyndelsen af 1900-tallet omtalte danske aviser stadig en strejke som "strike", idet ordet jo oprindeligt var engelsk. Men i dag staves det på dansk, en strejke, vi strejker, vi strejkede, strejkevarsel, strejkevagt osv. Vi føler ordet som pæredansk. På samme måde tror jeg det vil gå med mange af computersprogets ord. Vi siger allerede "computeren", ikke the computer. Vi downloader rask væk, vi mailer, vi mailede, vi har mailet.

Og måske vil nogle af disse ord – akkurat som strike/strejke – i løbet af de kommende 25 år staves på dansk. At besvare en mail vil til den tid muligvis hedde "genmæle". Bare et forslag. Men jeg er ikke i tvivl om at vort modersmål vil overleve i bedste velgående: det kan det simpelthen ikke lade være med!

Det gælder om at skrive tydeligt. En kanon kan godt være en kanin, som er stavet galt.

STORM P.

Sagt og skrevet

AF FREDERIK DESSAU

I begyndelsen var ordet, og ordet var hos mor, og mor var ordet – hvis det må være tilladt at parafrasere Den Hellige Skrift.

Jeg talte før jeg kunne skrive, havde jeg nær sagt, hvad der ikke ville være særlig originalt, og original må man give det udseende af at være for ikke at blive opfattet som banal. Om enhver banalitet kan ganske vist siges, at den kun er banal for dem der kender den i forvejen. Også de har på et tidspunkt haft deres debut med den, men det har de glemt, og det forklarer irritationen og fornærmelsen over at blive præsenteret for den igen. Som om man ikke vidste bedre!

Hvad jeg ville have sagt var, at det talesprog som blev mit arbejdsredskab i mange års radioformidling, har påvirket min måde at udtrykke mig skriftligt på, både i mine bøger, og når jeg skriver breve, hvad jeg stadig gør i min udigitaliserede alderdom. Folk som har læst mine bøger har været så venlige at fortælle mig, at de synes de kunne høre hvad jeg sagde, når de læste hvad jeg skrev, og det har glædet mig, for jeg forbinder det talte ord med en direkte og umiddelbar forståelig henvendelse – selv om der naturligvis også kan siges meget ubegribeligt sludder. Men jeg synes vi skal gøre os så klare og tydelige over for hinanden som vi kan, det er indviklet nok endda.

Al formidling rejser et spørgsmål om repræsentation: hvem siger hvad på hvis vegne, og i en meningsmålende markedsøkonomi må der også spørges til hvem og til hvor mange? Formidling består i sin enkleste form i at nogen henvender sig til andre for at underrette eller fortælle dem om noget de skal have at vide, opleve, forstå, rette sig efter, belæres om og tænke over for eventuelt at blive klogere af det. Feltet er stort og strækker sig fra eventyrfortælleren og digteren, pædagogen og præsten til journalisten, skuespilleren, musikeren, billedkunstneren og danseren, og bortset fra de tre sidste har de alle sproget som værktøj.

Hensigten med formidling er selvfølgelig at få folk i tale, med hvisken eller råb, argumentation eller forførelse, i tide eller utide, kort eller langt, fornuftigt eller forvrøvlet, nyt eller gammelt, indviklet eller letfatteligt.

Det siger sig selv, at folk har åbne ører for det, der interesserer dem, og det kan være svært at råbe dem op med noget som de synes de ikke forstår sig på, skønt det netop er derfor de skal have det at vide. Den gode formidler må vække en nysgerrighed efter at blive oplyst, og det er et grundlæggende krav til den der ville skaffe sig ørenlyd eller lægge beslag på anden opmærksomhed at være inviterende. Et spark over skinnebenet er ikke det bedste udgangspunkt for at komme på talefod med folk.

At lære fra sig, at delagtiggøre andre i en viden og vise vejen til forståelse og indsigt, at stimulere den altafgørende kritiske sans og sunde skepsis over for det flertydige og hvad der bliver betragtet som indlysende uden at være det – det indgår alt sammen i den sproglige formidling. Og kravene om at gøre sig begribelig vokser i takt med udviklingen i en tidsalder der ud over at være lige så politisk manipulerende som andre tider er domineret af kompliceret teknologi.

Modersmål er vort hjertesprog, skrev Grundtvig i 1837, og hundrede år efter skrev Poul Henningsen:

For mig er sprogets klang min mors stemme
kort og klart som hammerslag
med venligt sving.

Det fine menneske, det sjældne digt
– la' dem beholde det skrevne ord.
Men det er brugsværdien i din og min mund
sproget står og falder på:
Det talte ord

Mange klager over talesprogets forfald, skønt der vel ikke bliver talt dårligere i dag end før, det lyder bare anderledes og går lidt hurtigere. En verden i vækst er en verden i fart. Det kan være blevet svæ-

rere at forstå hvad der bliver sagt, men det er et spørgsmål om tydelighed og artikulation, og den har ikke de bedste betingelser i disse dages stigende livstempo.

Både i det officielle og det private talesprog bliver der i dag sagt betydeligt mere på betydeligt kortere tid end for 25 år siden. En omhyggelig artikulation er der hverken tid eller tålmodighed til, selv glimrende unge skuespillere taler utydeligt, og et roligt taletempo virker omstændeligt og gammeldags i mange moderne ører.

Globalisering og en multikulturel samfundsudvikling har givet os store sproglige udfordringer, internettet har nok lettet lidt på Babelstårnets forbandelse, men indvandring og den nødvendige integration kalder på viden, fantasi og en velmotiveret pædagogik, ikke på forloren nationalisme og tolerance i den statsministerielle betydning, men som lydhør opmærksomhed og medmenneskelig indføling – *empati* også kaldet med et ord der tilsyneladende er blevet mere fremmed end nogensinde.

FREDERIK DESSAU modtog Modersmål-Prisen i 1999. Han har senest udgivet "I min alder", en collage om før og nu.

Sejt

AF KLAUS RIFBJERG

Hvis man ser på overskriften til disse betragtninger, vil mange synes, at der er noget galt, eller at der mangler noget. Det hedder da "sejgt", eller ordet staves "sejgt". Men det gør det altså ikke nødvendigvis, begge dele er acceptabelt også i forhold til de strengeste øvre sproglige myndigheder. Hvis man finder "sejt" uacceptabelt, er det sikkert fordi man tilhører den ældre del af befolkningen, dvs. dem over tres.

Der er – sært nok – ikke noget så konservativt som holdningen til sproget.

Der er – sært nok – ikke noget så konservativt som holdningen til sproget. Det føles nærmest som et fysisk overgreb, når et eller andet i sproget forandrer sig, staves på en anden måde, end man er vant til, lyder anderledes. Der er ingen tvivl om, at den radikale sprogrevision fra 1949, hvor man gik fra store til små bogstaver og pludselig stavede "kunde", "skulde" og "vilde", "kunne", "skulle" og "ville", har gjort ondt på en stor del af befolkningen, ondt på samme måde, som når jeg ankommer til lufthavnen i Kastrup og hører speakeren over højttaleranlægget tale om, at det ikke er tilladt at "henstille *bægæsje* uden opsyn". Det forekommer unødvendigt grimt, men ingen føler trang til at protestere, og man må derfor gå ud fra, at ordet "bagage" fra nu af udtales "bægæsje".

Set på baggrund af, at den engelske speaker, som følger lige efter den danske, på udmærket og ganske uopstyltet engelsk afleverer det samme budskab som sin danske kollega, kan man undre sig. Er vi enten mere slatne i koderne rent sprogligt end andre nationer, eller lider vi i højere grad af verbal idiosynkrasi? Der er sikkert tale om en blanding, men én ting står fast: Det er ikke uden omkostninger, hvis man prøver at blande sig i tingene med en påstand om, at noget er "rigtigere" eller mere "korrekt" end andet. Så har man nemlig ikke erkendt det naturlige i forandringens lov, sproget er underlagt, men er både en forbenet, udemokratisk og stærkt fossileret reaktionær oldsag.

Da jeg i sin tid (1958) udgav romanen "Den kroniske uskyld", besværede Tom Kristensen sig i sin anmeldelse over sproget i bogen. "Taler dansk ungdom virkelig sådan?" var hans retoriske spørgsmål, hvis indbyggede ubehag eller afstandtagen ikke var til at tage fejl af. At sproget i bogen var sådan lå naturligvis direkte og indirekte implicit i projektet, for det jeg ville var så præcist som muligt at gengive en virkelighed, sådan som jeg opfattede den og ikke som man forventede at få den beskrevet i den pæne, danske litteratur. At romanens slang fik ekstra skrue demonstrerer udmærket, hvor bevidst dens trang til at gøre oprør er, sådan som de sproglige afvigelser generation ef-

ter generation har været forsøg på om ikke at ryste det sproglige ophav af, så i det mindste at give det en ordentlig rystetur.

Vil man have klare beviser på anvendelsen af sprog som direkte våben, kan man kaste blikket over Atlanten og se, hvad den afro-amerikanske verbale oprustning har betydet. Fra at være et privat-lingo eller et ghetto-sprog har den sorte slang via jazzmusikken, rappen og de særlige koder i narkomiljøet forvandlet sig til et universelt kampsprog vendt mod enhver autoritet, enhver indblanding, ethvert forsøg på kompromis. Der er tale om ikke blot en rasende foragt, men også om en form for paradoksal sproglig nihilisme, der på én gang er opstemt og fuldstændig tilintetgørende.

Der sker nemlig det undervejs, at opfindsomheden forvandler sig til kliche, og gentagelsen tager magten og bliver dræbende, hvor før det innovative og avlende havde overtaget. Den særlige sproglige variant har haft global gennemslagskraft, men har på forunderlig vis under transplantationen også tabt både luft og højde, for i sin danske version fx er stort set kun den slidte gentagelse blevet tilbage og understreger på alarmerende vis, at det "grimme" sprog, det seksuelt eksplorerende ordvalg, ikke blot er nedværdigende for den, det går ud over, men også for ophavsmanden, som uden at vide det demonstrerer ikke blot sin sociale nød, men også en afmagt, der kvæler enhver inspiration og forvandler det nødvendige oprør til uhjælpelig kapitulation. Der er tale om sproglig implosion, så det vil noget.

Mod den sproglige udvikling (eller hvad vi nu skal kalde det) kæmper enhver forgæves, og Dansk Sprognævn har for længst (med god grund) kastet håndklædet i ringen. Det skal dog ikke forhindre nogen i indimellem at synes, det er for galt. Jeg vil nødig lyde som Tom Kristensen i sin tid, alligevel synes jeg, at det er med sprog som med børneopdragelse: grænserne er vide, tolerancen næsten uendelig, men hvis det kommer dertil, at man føler sig personligt forulempet, er der grund til at reagere. Derfor krymper jeg mig også hver gang, jeg hører ordet "bægæsje", for det lyder ad helvede til. Selvom alle andre tilsyneladende synes det lyder sejt.

KLAUS RIFBJERG modtog Modersmål-Prisen i 2001.

Gebuhr og Michelsen

AF VAGN STEEN

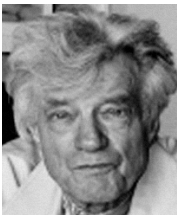

I 2004 hører jeg en optakt til skuespilleren Vera Gebuhr, hendes navn udtales med stød på u. Gebu?r. Endda flere gange.

Lidt efter starter udsendelsen: … Jeg hedder Vera Gebuhr … Udtalt uden stød på det lange u. Gebu:r.

For 25 år siden var medarbejderne i Danmarks Radio ansvarlige for annoncering og afmelding af programmer. De havde pligt – og tid – til at lytte på en del af udsendelsen, i hvert fald starten. Og den tid blev godt anvendt.

Samme dag Vera Gebuhr fik sin gale udtale, kom Gads Forlag ud for udtalen ga?d. Det skal siges med kort a og rime på had og mad. Gads Forlag. Gads Boghandel.

Og den tidligere DR-mand Ole Michelsen måtte høre sit navn udtalt med tryk på 'kel. Det skal udtales med tryk på 'mek. Som om det var stavet 'Mikkelsen'.

For 25 år siden var der en bedre udtale af danske, engelske og franske navne. Der var tid til at lytte, spørge, finde ud af det, slå op et sted. Der var mange gode håndbøger med udtale af navne, og man havde tid til ringe til en udenlandsk lektor eller ambassade.

Den tid synes at være rationaliseret bort.

Det kunne knibe med færøske, grønlandske, svenske og jyske navne og stednavne.

Der er en københavnerudtale af Mors, nemlig med stød. Det skal der ikke være.

Og Allingåbro slap ofte dårligt igennem. Der skal være tryk på 'å.

Den tidligere færøske minister Joggvan Sundstein blev udtalt jåk (det skal være jæg, med mindre han er fra Suderø).

Den færøske lyriker Roi Patursson blev udtalt med røi (det er råue), og med pa- (det er pær-).

Borås blev udtalt med tryk på Bor (trykket er på 'råås).

Politikeren Pierre Schori blev udtalt med førsteledstryk som 'sjori (det er sjo'ri med tryk på ri).

Men det var kedelige undtagelser fra et i øvrigt rimeligt niveau. Og Grønland og Færøerne fandt sig alligevel i meget fra den tidligere kolonimagt.

For resten har jeg engang i radioen anmeldt en udgave af Nudansk Ordbog og påvist at der stort set var fejl i de fleste grønlandske stednavne eller forklaringen på deres betydning. Det blev grundigt rettet i næste udgave. Sådan noget – og meget mere – kan radioprogrammer føre til.

For 25 år siden havde Danmarks Radio sprogvogtere, professorerne Erik Hansen og Jørn Lund. De er sparet væk. Hvem skal nu passe på sproget i udsendelserne? DR og lytterne.

I dag er der gode programmer der kommer 'ud med sproget'.

Der findes mange eksempler på intetsigende tomgangssnak med flor og krummelurer om vine, der i bedste fald er gode køb og dejligt ukomplicerede og i værste fald tynde ligegyldigheder. Det er ikke kun de kommercielle bagetiketter, der kammer over. I mange vintidsskrifter og magasiner udbasuneres den ene højstemte strofe efter den anden. Det kan være ganske underholdende, ikke sjældent er det imidlertid trættende og jævnligt næsten vildledende. Sådanne beskrivelser er så udpræget subjektive, at det kan være svært at genfinde det beskrevne, når man selv sidder med vinen foran sig.

HENRIK STEEN ANDERSEN I POLITIKEN
28. AUGUST 2004

De kan indirekte medvirke til en forbedring – selv om deres sigte er mere omfattende. DR's udsendelser om sprog kan blive aflyttet af både almenheden og medarbejderne. Der kan komme gode tips til at styrke niveauet i udsendelserne, og både medarbejdere og almenhed kan blive mere sprogbevidste lyttere. Der kunne endda være en @-adresse til kommentarer. Og en hjemmeside der bringer korrektioner – hvis man tør. Et eller andet sted kan radioen og lytterne fornemme et fællesskab i at bidrage til at sproget bli'r bedre.

DRIFTSØKONOMI er naturligvis forklaringen på den begrænsede tid en medarbejder har. Og det koster at forbedre produktivitet. Det kan koste et niveautab i korrekt udtale af navne, og driftsøkonomer kan være raske til at acceptere at der sker fejl i størrelsesordenen nogle promille.

Men den kulturpolitiske interesse i at Vera Gebuhr, Ole Michelsen, Pierre Schori og Joggvan Sundstein får deres navne rigtigt udtalt, kan naturligvis tildeles en rimelig vægt i den endelige prioritering. Driftsøkonomi og kultur kan finde et rimeligt sted at mødes. Et høfligt sted – høflighed koster tid som også er penge.

Jeg vil igen begynde at tage notater – og finde nye eksempler. I promise! som generationen efter mig kan finde på at sige. Eller Ama'r som generationer før os har sagt. Og jeg vil opfordre Modersmål-Selskabets medlemmer til at bidrage med korrektioner.

STIL – det har jeg ikke talt om. Det er – som min tidligere kollega Allan de Waal sagde – svært at tale om mellem kolleger. De fleste er nærtagende. Og jeg har selv været tilbageholdende. Men dog gjort lidt. Jeg har advaret en mod en hyppig brug af ordet 'virkelig' som forstærkende ord, en anden mod 'det forfængelige men', en tredje mod 'det småborgerlige superlativ' og andre mod 'det mandlige grynt' under samtaler mellem flere. Men jeg har ikke nænnet at advare en hel del mod 'uopfindsomme spørgsmål'.

Det kan jeg vende tilbage til ved lejlighed.

VAGN STEEN er forfatter og mangeårig medarbejder ved Danmarks Radio.

Venligst kontakt Modersmål-Selskabet

AF NIELS DAVIDSEN-NIELSEN

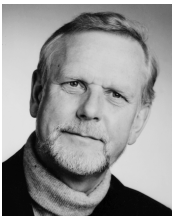

I de sidste 25 år har den sproglige situation i Danmark ændret sig som følge af vedvarende vestenvind. På en række områder har dansk tabt terræn, især i erhvervslivet og den akademiske verden. Det er godt dokumenteret at dansk på disse områder efterhånden erstattes af engelsk, og det giver jo stof til eftertanke hvis man ønsker at dansk skal være et vitalt og totalfunktionelt sprog. Men også selve det danske sprog – på de mange områder hvor det stadig bruges – er blevet påvirket af engelsk.

I debatten om det danske sprogs status og egenart i en internationaliseringstid er der blandt sprogfolk i dag bred enighed om at brugen af engelsk i stedet for dansk på bestemte funktionsområder – såkaldt domænetab – er en alvorlig udfordring, men at engelsk i dansk ikke giver anledning til bekymring. Vi har jo altid lånt fra fremmede sprog uden at dansk er gået ned, og mange af importordene kan ses som berigelser af vores sprog. Dette synspunkt kan jeg principielt tilslutte mig. Det afgørende er at vi ikke fravælger dansk, for det bedste man kan gøre for at sikre et sprog, er at bruge det. Dog er der to forhold der ikke bør overses: For det første er engelsk i dansk og engelsk i stedet for dansk i en vis forstand to sider af samme sag, for domænetab finder typisk sted efter en periode med kraftig låneordspåvirkning. For det andet er påvirkningen af det danske sprog ikke så beskeden som nogle debattører synes at mene. Dels låner vi mange ord – som volder problemer for den femtedel af danskerne der reelt ikke forstår engelsk – dels er der en del eksempler på at den danske grammatik forandres på grund af engelsk.

Det sidste ses illustreret i den nu dominerende konstruktion med adverbialet (bileddet) *venligst* anbragt forrest i imperativsætninger, fx i *Venligst kontakt vores salgsafdeling.* På engelsk er ledstillingen *Kindly contact our sales department* den eneste mulige (hvis *kindly* da betyder 'venligst' og ikke 'venligt', som i *Contact our sales department kindly)*. På dansk er den grammatisk korrekte ledstilling derimod *Kontakt venligst vores salgsafdeling,* med adverbialet på plads nummer 2. En repræsentant for et dansk firma udtalte i et interview at det virkede høfligere at sætte *venligst* først, men problemet er at man dermed bryder en fundamental grammatisk regel: Hvis man ser bort fra enkelte undtagelser, kan der i imperativsætninger ikke stå et adverbial i det såkaldte fundamentfelt, dvs. i første position. Mens denne placering er grammatisk uproblematisk i en deklarativ (fremsættende) sætning som *Langsomt kørte jeg frem til billetlugen,* er den udelukket i en tilsvarende imperativsætning. Vi siger ikke *Langsomt kør frem mod billetlugen* men *Kør langsomt frem mod billetlugen.*

Adverbialer på plads nummer 1 i imperativsætninger er ikke udelukket, men forekommer meget sjældent. Som påpeget af min forgænger Erik Hansen (se hans artikel om imperativens fundamentfelt i *Glæden ved grammatik,* Hans Reitzels Forlag, 2001) kan adverbialerne *så* og *da* placeres her når de viser tilbage til en sætningsdel der udtrykker en betingelse, herunder en tidsmæssig betingelse:

Hvis du er interesseret, *så* send os en mail.
Når den røde lampe lyser, *da* stands maskinen.

Hertil vil jeg føje at også adverbialet *bare* kan stå i position 1 hvis det bruges forstærkende for at gøre et imperativisk udsagn mere indtrængende. Et eksempel på det er *Bare tag det roligt.*

I eksempler af typen *Hvis du er interesseret, så send os en mail* står adverbialet *så* altså i position 1, dvs. i fundamentfeltet. Den betingelsesangivende led-

sætning *Hvis du er interesseret* fungerer også som adverbial men står foran position 1 og i denne forstand uden for sætningen, i såkaldt ekstraposition. Til støtte for denne analyse kan anføres at ledsætningen adskilles fra det efterfølgende ved komma i det skrevne sprog og en lille pause i det talte.

Eksempler med *venligst* – såvel som med *høfligst*, som i *Høfligst læs nedenfor* – er altså et regulært brud på den grammatiske regel i dansk om at de eneste adverbialer der kan stå i position 1 i imperativsætninger, er tilbagevisende *så* og *da* samt forstærkende *bare*. Spørgsmålet er nu om der findes andre adverbialer end *venligst* og *høfligst* der på grund af engelsk indflydelse står forrest i imperativsætninger. Det gør der, for i Jamie Olivers *Det er bar' mad* (PP forlag, 1999) fandt jeg følgende eksempler. Bemærk at *bare* her ikke er forstærkende men betyder 'ikke andet end':

Igen, brug en olivenolie/ citron dressing.
Bare tilsæt 50 g smør og to toppede spsk peberrodssovs eller creme.

Som det ses, er der i det første af eksemplerne komma efter adverbialet *igen*, og en nærliggende alternativ fortolkning er derfor at det ikke står i men foran position 1, der i så fald er tom, dvs. at adverbialet står i ekstraposition. Men også hvis man fortolker adverbialets placering sådan, er eksemplet udansk, for *igen* udtrykker ikke nogen betingelse. Det kan tilføjes at man af og til også finder eksempler hvor der sættes komma efter indledende *venligst* i imperativsætninger.

Hvor meget den engelske ordstilling har forplantet sig til dansk, ved jeg ikke, men det kan sagtens tænkes at den er på vej frem, og at vi snart møder eksempler som *Langsomt kør frem mod billetlugen.*

Mens påvirkning af ordforrådet er et overfladefænomen – ord kommer og går, og importord ændrer ikke sprogets struktur – er påvirkning af et sprogs grammatik mere dybtgående. Det gælder både for sætningsbygning og ords bøjning. Under indflydelse fra engelsk har dansk i lang tid haft en substantivisk flertalsform på *–s: hotdogs, milkshakes, bodyguards, callgirls* osv. I takt med at vi optager nye ord fra engelsk, breder denne flertalsform sig, og den er mere almindelig end man skulle tro når man slår op i Retskrivningsordbogen (2001). Herom kan man læse nærmere i *Engelsk indflydelse på dansk grammatik* af Maria Spuur (Handelshøjskolen i København, 2003), en bog der også giver mange andre eksempler på at det danske sprogs grammatik påvirkes af engelsk.

Inden man konkluderer at dansk er under pres i substantivernes flertalsbøjning, skal man dog være opmærksom på at -s ikke er en produktiv flertalsendelse i dansk. Den forekommer nemlig næsten udelukkende i engelske importord, dvs. vi låner endelsen sammen med disse ord. Det kan dog tilføjes at sprogforskeren Peter Skautrup i et udstillingsvindue i Århus engang observerede et skilt med teksten *prima cykeldæks.*

Modersmål-Selskabets formål er at virke for bevarelse og udvikling af modersmålet. Hvis det skal lykkes, er det vigtigt at det danske sprogs aktionsradius ikke indskrænkes ved at det på en række funktionsområder udskiftes med engelsk. Sådanne domænetab kan vi bedst begrænse ved at indføre *parallelsproglighed*: Dansk skal bruges side om side med engelsk. Parallelsproglighed er da også et nøgleord i regeringens sprogpolitik fra januar 2004, og et enigt Folketing ønsker at sikre dansk som et komplet sprog, ikke mindst for at muliggøre en demokratisk dialog mellem specialister og almenheden. Engelsk i stedet for dansk er altså hovedudfordringen, men det betyder ikke at engelsk i dansk er ligegyldigt. Hvis dansk skal være et vitalt sprog, skulle fremtidige udviklinger i dets ordforråd nødigt præges ensidigt af import, og også i grammatikken er det værd at være opmærksom på forskellen mellem hjemlige og engelske fornyelser.

Tillykke med jubilæet, og held og lykke med det fortsatte arbejde!

NIELS DAVIDSEN-NIELSEN er professor og formand for Dansk Sprognævn

Nye ord = nyt sprog?

AF JESPER HERMANN

Regentparret måtte sende rumpiloten på efterløn, for trods den virus som havde lammet deres edb i en uge, havde infokrigerne sejret. De servicevenlige grønjakker var taget til den nærmeste kulturby for at få luft for deres alkoholrelaterede væksthormoner. Bofællen kulede førtidspensionisten ned i et miljørigtigt fritidsfængsel som ellers kun optog nazijægere og nærdemokrater.

De andre koldkrigere politianmeldte tricktyven fordi hans gammelkommunistiske bulgur ikke hørte hjemme i en singlebolig med solfang på taget, rotteræs på kvisten, og hist og pist historieturister på trapperne. – - – De andre 10.000 nye ord vil jeg ikke mobbe med, misinformationen er vel tydelig nok allerede: alle de fulde ord i det foregående er hentet fra Pia Jarvads bog *Nye ord 1955-1998*. Den registrerer noget omkring 200 nye ord per år for perioden 1955 til 1998. Ved styrtdyk blandt myriaderne kan enhver overbevise sig om hvor stor en del af de hverdagsord vi synes vi kender så godt, der ikke var hos os førend for få år siden.

Sproget udvikler sig ikke uafhængigt af hvordan resten af samfundet og menneskene i det samtidig udvikler sig. For at få et billede af sprogets udvikling gennem de senere år, må man derfor se på samfundsudviklingen i det hele taget. De nye ord der har været brug for at skabe, får man det bedste indtryk af ved at kigge i bøger som Politikens *Hvem Hvad Hvor* og lignende journalistiske værker.

De fleste ordmæssige nydannelser er sammensatte substantiver (Jarvad 1995). De få verber som optræder er i reglen analogier til nogle af de nye substantiver, som fx 'fejluddanne' fra 1983. Det interessante er ikke at der kontinuerligt skabes nye ord som glider ind uden større ståhej. Men at de efter meget kort tid, ganske få år, slet ikke mere opleves som nye. Det mest påfaldende er at vi ikke lægger mærke til dem. Det hænger måske sammen med at hver af os kun stifter bekendtskab med en brøkdel af de nye ord.

De kræfter som påvirker sproget er de samme som griber ind i fem millioner personers skiftende livsomstændigheder. Sociologer kan fortælle os hvor ens vi er, psykologer hvor forskellige. Fordi der findes mere end fem millioner udgaver af det danske sprog her i landet, bliver det halsløst at spå om hvordan det går med disse mange udgaver, som tilsammen udgør den fiktive helhed vi kalder *'det danske sprog'*.

Vaner har den fordel de *kan* ændres, lægges om, når vi vel at mærke har erkendt dem som sådan.

Dette er ikke nogen ny opfattelse, allerede vor store sprogforsker Otto Jespersen var inde på det når han skrev således om sproget: "[...] Sandheden ligger tværtimod i Saussures bemærkning om at 'Sproget er summen af de ordbilleder der er lagrede i alle individernes sjæl' ". (Jespersen 1954 (1946): 16, oversat af JH). Dette var Jespersen nået frem til fordi han var klar over at det sproglige er nogle vaner vi har, intet andet (jf. William James 1981: kap. IV). Vaner har den fordel de *kan* ændres, lægges om, når vi vel at mærke har erkendt dem som sådan.

"Men husk at sprog altid betegner vaner; hvor hyppigt det end siges av flere sprogforskere, kan sprog aldrig blive til en 'substans'; er det et 'system', er det et system av vaner." (Jespersen 1941:177). Dette er en eksplicit polemik mod Saussure. Det sproglige kommer herigennem inden for det psykologiskes område. Som det hedder i *Philosophy of Grammar* er det skrevne ord mumificeret, indtil nogen bibringer det liv ved mentalt at omsætte det til det tilsvarende talte ord.

Vi forstår nok læsningens processer anderledes i dag, men må dog fastholde tanken om at bogstaverne kun er potentialer indtil læseren kommer forbi (Jespersen 1992: 18, jf. Jespersen 1922: 7). Derfor får vi hver vores version ud af en stiløvelse som den med de nye ord ovenfor, og den sproglige ud-

vikling gennem den sidste menneskealder kan vi ikke forholde os fornuftigt til, før vi har gjort os klart hvilke danskbrugende personers udviklede vaner vi har i tankerne.

LITTERATUR: Audra Bolander 2004: *Etsprogethed uden modersmål*. Speciale i Sprogpsykologi. Findes som manuskript. Københavns Universitet • Roy Harris 1981: *The Language Myth*. London: Duckworth • Roy Harris (red.) 2002: *The language Myth in Western Culture*. Surrey: Curzon • William James 1981 (1890): *The Principles of Psychology*. London: Harvard University Press • Pia Jarvad 1995: *Nye ord- hvorfor og hvordan?* København: Gyldendal • Pia Jarvad 1999: *Nye ord 1955-1998*. København: Gyldendal • Otto Jespersen 1922: *Language*, London: George Allen & Unwin Ltd. • Otto Jespersen 1941: *Sproget; barnet – kvinden – slægten*. København: Gyldendalske boghandel • Otto Jespersen 1954 (1946): *Mankind, Nation and Individual,* London: George Allen & Unwin. • Otto Jespersen 1992 (1924): *The Philosophy of Grammar.* Chicago: The Univ. of Chicago Press • Peter Naur 1999: *Antifilosofisk Leksikon*. Gentofte: naur.com.publishing • Peter Naur 2004: *An anatomy of human mental life – Psychology in an unideological rexconstruction*. Gentofte: naur.com publishing. Bogen er under udgivelse og vil kunne findes via forfatterens hjemmeside: www.naur.com

JESPER HERMANN er lektor i sprogpsykologi ved Københavns Universitet.

Dansk som andetsprog i fagene

AF KAREN LUND

Når vi i dag – år 2004 – taler om modersmål i Danmark, er det ikke ganske sikkert det er det samme sprog vi taler om. Dansk er ikke længere det eneste modersmål der værnes om. Nogle vokser op her med tyrkisk, andre med engelsk, urdu, tysk, arabisk, spansk eller farsi – modersmål som betyder lige så meget for disse grupper som dansk betyder for majoriteten i dette land.

Det betyder også at dansk i dag har en ny funktion, nemlig som andetsprog. For at kunne indgå aktivt i hverdagsliv, samfundsliv, uddannelse og arbejde skal man beherske dansk på et meget højt niveau. Det kræver en stor indsats af den som er i gang med at lære dansk, og det fordrer særlige faglige og fagpædagogiske kvalifikationer for de lærere der skal undervise de tosprogede børn, unge og voksne.

Det er imidlertid vigtig at denne opgave ikke ses som noget der alene kan løses af enkelte udpegede specialister. I alle fag og uddannelser hvor der er tosprogede elever, har lærerne en særlig opgave.

Fag gennem sprog – et dilemma

Et gennemgående problem for de tosprogede i skole og uddannelse er at den faglige undervisning generelt er baseret på en faglig og didaktisk tilgang der tager sproget for givet. Sagt på en anden måde: en tilgang hvor læreren ikke indkalkulerer at hans eller hendes sproglige præsentationer og forklaringer af det faglige kan indeholde mængder af barrierer for forståelse når man ikke har dansk som modersmål. De fleste lærere baserer deres undervisning på den faglige og sproglige forhåndsviden de dansktalende børn og unge kommer med – en forhåndsviden om fag, dele af fagets sprog, opgavetyper, arbejdsformer o.a. Med dette udgangspunkt er der imidlertid stor risiko for at hægte de tosprogede elever af inden de overhovedet er kommet i gang med faglighederne. En negativ spiral sættes i gang: Hvis man ikke kan tilstrækkelig meget dansk, stiller sproget sig i vejen for at man kan opnå ny faglig viden; men det betyder så at man også stilles dårligere for at lære mere dansk, eftersom det ikke mindst er gennem den indholdsbaserede faglige undervisning man udvikler sine sproglige kompetencer. Det er interessant at lægge mærke til 'det gensidige behov' fag og sprog imellem. Faglig udvikling er afhængig af at eleverne forstår det sprog faget formidles igennem; men sproglig udvikling foregår på sin side også bedst i en undervisning der tager afsæt i faglige, indholdsbårne emner og problemstillinger.

De tosprogede risikerer således at blive hægtet af både sprogligt og fagligt hvis ikke skoler og uddannelsesinstitutioner sætter ind med en samlet plan både sprogligt og fagligt.

At man hidtil ikke har været så god til at forvalte den opgave, signaleres løbende gennem forskellige undersøgelser: På erhvervsuddannelserne er der et frafald blandt de tosprogede unge på omkring 60 % – vel at mærke blandt unge som er født i Danmark eller har gået i den danske folkeskole altid eller gennem en længere årrække. PISA-undersøgelserne viser at der er store forskelle mellem de tosprogede og de danske børns præstationer i matematik, naturfag og læsning i den danske folkeskole.

En norsk undersøgelse (Heesch 1998) viser noget tilsvarende. Her sammenlignes tosprogede og norske elever i henholdsvis 2.-3. klasse og 6.-7. klasse i matematik og naturfagene. Det fremgår at de tosprogede klarer sig markant dårligere end de norske elever på begge klassetrin, og jo mere ordrige opgaver de tosprogede udsættes for, desto større forskelle er der på deres og de norske børns præstationer. Dette sidste er en vigtig antydning af at netop den sproglige dimension udgør en væsentlig barriere.

Et andet vigtigt resultat af den norske undersøgelse er at forskellen mellem de tosprogede og de norske elever desuden er lidt større på 6.-7. klassetrin end på 2.-3. klassetrin. Hvordan kan det nu hænge sammen? Hvorfor bliver de tosprogede ikke bedre med årene? Det gør de nok også. De indfødte norsk- eller dansktalende børn står imidlertid ikke stille og venter på at de tosprogede når op på deres sproglige og faglige niveau; de indfødte udvikler sig hele tiden både sprogligt og fagligt, og lærerne tilpasser løbende undervisning og krav til netop deres udvikling. De tosprogede børn skal således hele tiden forfølge et mål der bevæger sig. Det er en vanskelig opgave – ikke mindst når alt nyt fagligt skal læres gennem et fremmed sprog.

Det er bl.a. heri et af belæggene for at inddrage modersmålsundervisning ligger: Hvis børnene skal have en chance for at følge med fagligt, er det nødt til at foregå på og med et sprog de forstår. Det turde derfor være selvindlysende at modersmålsundervisning i et integreret tæt samspil med den øvrige undervisning vil øge chancerne for at den faglige kløft mellem de danske og de tosprogede elever bliver mindre, således at de tosprogede ikke stilles ringere end de danske – i det mindste fagligt set.

Sproget i fagene

At lære noget nyt (her: ny faglig viden) ved hjælp af noget andet nyt (her: det sprog som det faglige formidles gennem) har aldrig været god pædagogik. Det er vel et pædagogisk princip som stort set alle lærere er enige i: Man lærer bedst noget nyt på basis af noget bekendt. Men hvordan kan det så være at man ikke følger dette princip når det drejer sig om de tosprogede? For faglærernes vedkommende er det helt sikkert ikke af ond vilje, men snarere fordi i den fagforståelse de plejer at bygge på, bl.a. 'overser' fagenes sproglige dimensioner.

At der er noget særligt på spil mellem sprog og fag, får vi på interessant vis indsigt i via en norsk undersøgelse af skolebøger til fagene fysik, geografi og historie for 4.-9. klasse (Golden 1984). Det helt overraskende er at det enkelte fags bøger ud over almene og fagspecifikke ord og vendinger, også har sine særlige fagspecifikke gråzoneord. Det særlige ved gråzoneordene er:

- *De er fagspecifikke – 55% af dem forekommer kun i et af de tre fag.*
- *De er velkendte af de fleste norsksprogede elever på forhånd.*
- *De bliver af lærerne ikke opfattet som nye ord – og bliver derfor ikke forklaret.*
- *De vil blive brugt til at forklare nye fagord med!*
- *De er ofte ukendte for de tosprogede elever.*

Det indebærer for det første at de tosprogede elever – ud over at skulle tilegne sig nye faglige indhold og den måde disse sættes på sprog, også skal lære en lang række fagrelaterede ord som er bekendte for de danskprogede elever fra dagligsproget. For det andet at de med en manglende forståelse af gråzoneordene går glip af meget af den faglige viden der formidles i undervisningen.

Ord og indhold

Ordforrådet i fagene udgør således en særlig barriere både hvad angår de egentlige fagord og de såkaldte gråzoneord.

De egentlige fagord og fagudtryk vil ikke nødvendigvis byde på så store vanskeligheder, eftersom det netop er inden for dette felt at en faglærer er sig sin fagsproglige opgave bevidst. Fagordene er de ord

der også er nye for de danskprogede elever, og som læreren derfor er vant til at skulle forklare. At en firkant i matematik skal kaldes fx 'kvadrat' eller 'rektangel' er nyt for alle. Vanskelighederne kommer dog hvis tætheden hvormed disse fagord falder, er for stor. Det kender fysiklærerne til; noget tyder på at det netop er på grund af en stor tæthed af nye ord at så mange danske elever har svært ved at få tag om fysikken. En del af fysikarbejdet går i begyndelsen ud på at give velkendte ord nye betydninger. Fra dagligsproget kender eleverne ordet 'bruger', men de ved ikke at man i faget fysik differentierer mellem 'forbruger', 'omsætter' og 'anvender' når man 'bruger' noget i dagligsproget. De ved heller ikke at dagligdagens 'vægt' primært er et måleinstrument i fysik, mens kiloene man vejer, kaldes 'masse'.

Gråzoneordene har de danskprogede med sig fra dagliglivet. De har dog ikke særlig stor frekvens i dagligsproget, og de tosprogede er derfor ikke fortrolige med dem selv når de taler en del dansk. Det er ord som fx 'firkant', 'linje', 'flade', 'hjørne', 'kant', 'ru', 'glat'. Alle de danskprogede kender disse ord – men ikke de tosprogede.

For at kunne læse en tekst med rimelig hastighed og forståelse skal man kunne forstå 90-95 % af ordforrådet. Det siger noget om hvor væsentlig en barrierefaktor ordforrådet udgør.

Tekst og indhold

Sprog er imidlertid meget mere end ord og udtryk. En af skolens vigtigste opgaver er at give eleverne mulighed for at udvikle sig sprogligt på en måde der sætter dem i stand til at kommunikere fagligt og abstrakt på et andet niveau end der nødvendigvis er krav om i dagligsproget.

At kunne formulere sig sammenhængende – mundtligt som skriftligt – i forskellige genrer – beskrivende, fortællende, kommenterende, analyserende, ræsonnerende, argumenterende – indgår i den særlige skolesprogsfaglige udvikling inden for alle fag. Derudover har visse fag sine særlige genrer – fx har fysik sin rapport, matematik sit problemløsningsforløb.

Arbejdet med det enkelte fags brug af de forskellige genrer kan ofte tage afsæt i elevernes kendskab til dagligdagens parallelle brug heraf. Det store skridt er så at omsætte den mundtlige, dagliglivsudgave til skolens og skriftlighedens udgave, hvor stofdisponering, sprogligt udtrykt logisk sammenhæng mellem udsagn og tekstdele samt skriftsproglig sætningsbygning er blandt endemålene for at honorere de krav der stilles ved Folkeskolens afgangsprøver, og som kan være med til at afgøre vejen frem i uddannelseslandskabet.

To nye lovende genrer er e-mailen og SMS'en. Alle børn og unge skriver, og de skriver af lyst i en blandingsgenre mellem tale og skrift som kan være en genial løftestang til skolesprogets mere komplekse opbygning.

Målet er, som forskerne Scadamalia & Bereiter skriver, at alle elever arbejder frem fra at være mere eller mindre gode vidensfortællere til at blive mere eller mindre ekvilibristiske videnstransformere. Selv det at lave et referat eller et resume kræver en ikke ringe del transformation mht. opbygning, stofkomprimering og udvælgelse, hvis det ikke skal ligne en afskrift.

Konklusion

Mange tosprogede kommer til skolen og ungdomsuddannelserne med et godt hverdagssprog. Men det er så vigtigt at være opmærksom på at et velfungerende skolesprog på mange måder er noget ganske andet end et flydende, velfungerende hverdagssprog.

Sørger man ikke for at give de tosprogede børn og unge del i det skolefaglige sprog, giver man dem heller ikke mulighed for at komme videre i skole- og uddannelsessystemet på lige for med de danskprogede børn og unge.

LITTERATUR: Golden, A. (1984): Fagord og andre ord i o-fagsbøker for grunnskolen • I A. Hvenekilde & E. Ryen (red.): "Kan jeg få ordene dine, lærer?". Oslo: Cappelen. S. 170-175. • Heesch, E.J., Storaker, T. & Lie, S. (1998): Språklige minoriteters prestasjoner i matematikk og naturfag. En komparativ studie av TIMSS-resultaterne i matematikk og naturfag till språklige minoriteter og barn av norske foreldre. Universitetet i Oslo.

KAREN LUND er lektor, ph.d. på Danmarks Pædagogiske Universitet.

Skærper sansen for sproglige effekter

En perle af en bog for sprogelskere

AF INGRID CARLSEN

Vi, der elsker det danske sprog, vil blive grebet af forfatterens fængslende fortælleform og indhold og vil næppe kunne lægge bogen fra os, inden den er læst.

Jeg taler af erfaring!!

Forfatteren har et fantastisk, opmærksomt sprogøre og har en evne til at formidle sine observationer/sin lidenskab/sproginteresse/ budskaber, så han med rammende humor og jysk lune formår at sætte oplevelser og episoder i perspektiv i dagligdagen.

Lars Daneskov er kendt som tv-vært i Jeopardy og har desuden været journalist i over 15 år, blandt andet som radiovært i DRs program 3, og han har undervist på kurser og holdt foredrag om sprog og formidling. Han er desuden forfatter til to ungdomsromaner.

Et citat fra Lars Daneskovs bog: *"Det er med job og fag, ligesom det er med nymalede dørkarme. Man læner sig op ad dem og lægger ikke altid mærke til, hvor meget de smitter af."*

Vores sprog er præget af det vi beskæftiger os med og de mennesker, vi er omgivet af.

Han viser os betydningen af måden, vores sprog bliver brugt på. Giver gode ideer til at forbedre det, til at krydre det med humor. Giver forslag til hvordan man får sin mail til lige netop at være *den*, der blandt mange mails bliver læst først!!!

Vi skal fange opmærksomheden og gøre modtageren nysgerrig.

Afsenderen af et budskab skal selv arbejde for at det bliver forstået på den måde, det var tiltænkt. Vores kamp for opmærksomhed skal virke, så budskabet i den lyder klart. Han fremelsker en forståelse af modtagerens opfattelse og skærper sanserne for sproglige effekter og finurligheder.

Børn og unges sprog/slang, sms-sprog og *smileys* bliver oversat og serveret på en måde, så forældregenerationen også kan forstå det.

Deres store forbrug af sms på mobiltelefoner og mails på PCen – er det mon grunden til dette citat af Kim Larsen: *"Folk har så travlt med at kommunikere, at de glemmer at snakke sammen"!*

Det kommunale informationssprog får også en omgang. Man skal kunne fornemme, at det er skrevet af et menneske, --- hvis der ikke medfølger en CD med brugsanvisning på bændelormsopdelingsarbejdet og øvrigt forefaldende sprogudlugningsindsats.

Men det er lettere at udskifte et helt it-system end at ændre på formuleringen i kommunale breve, mener forfatteren!

Lars er kreativ med mange gode og nye metaforer (sprogbilleder). Her får læseren virkelig inspiration til at *"få løsnet det sproglige slips, så dine budskaber får liv og blod"!*

"Når sproget får bændelorm"!

Vi møder metaforer i form af sammensatte ord; Legoord, – hvem kan ikke se for sig, hvad det er? Fagswahili, Pixibogsdansk, Bullshit-bingo, Paragrafdansk og Slalumdansk!! "Messingramte spørgsmål"!

Bogen er en opfordring til at tage fantasien og humoren med på arbejde eller med til tasterne.

Den er letlæselig.

Den giver appetit til at udvikle og forske i vort modersmål.

Den giver stof til eftertanke – hvordan bliver mit sprog opfattet og kunne det forbedres?

Den dur ikke til godnatlæsning – for så får man ikke sovet!!

Jeg kan give min absolut varmeste anbefaling til læserne:

Køb bogen, læs den og glæd dig over det rige og nyttige udbytte.

Sidste opfordring – "Prøv det"!!

LARS DANESKOV: Så tal dog dansk, mand. 136 sider. 149 kr. Jyllands-Postens Forlag.

Sprogforeningen fylder 125 år

AF HENRIK MUNCK

Modersmål-Selskabets sønderjyske tante, Sprogforeningen, blev stiftet i oktober 1880 og kan således snart fejre 125 års jubilæum. Trods sin høje alder er foreningen fortsat aktiv i sin kamp for at gavne det danske sprog og den danske kultur i Sønderjylland.

Der er mange lighedspunkter med Modersmål-Selskabet, når det i Sprogforeningens programerklæring hedder, at foreningen vil være én af garanterne for, at kernen i dansk kultur, sproget, bliver holdt i live, samtidig med at der knyttes de nødvendige forståelsestråde til den historiske fortid, som skabte det danske sprog. Det er et ansvar, som i høj grad påhviler vore skoler og undervisningsinstitutioner, politikere og hele den danske befolkning – nu og i fremtiden, slutter erklæringen.

Baggrunden for Sprogforeningens oprettelse var nederlaget i krigen 1864, hvor Danmark måtte afstå hertugdømmerne til den sydlige nabo, som rykkede ind i de sønderjyske landsdele og forblev som besættelsesmagt indtil afslutningen på 1. Verdenskrig. De preussiske myndigheder søgte målbevidst at nedbryde danskheden og dermed fortyske området. Det blev i praksis umuligt at undervise på modersmålet i de sønderjyske skoler med kun dansk i religionstimerne, og i kirkerne blev der holdt flere gudstjenester på tysk.

Et sprog skal tales og bruges for at overleve. Den dansksprogede Flensborg Avis var startet i 1869 og blev hædret med Modersmål-Prisen i 1995, da avisen var fyldt 125 år. Årvågne danske mænd var klar over den farlige tendens for modersmålet og tog fat på en mobilisering til værn om sproget i deres danske hjemstavn. "Foreningen til Det Danske Sprogs Bevarelse i Nordslesvig" ('Æ Sprochforening') blev stiftet 10. oktober 1880 i Aabenraa med det formål at værne om og bevare modersmålet. Foreningens arbejdsredskab blev folkelig oplysning om det at føle sig knyttet til Danmark, hvor sproget blev nøglen til det nationale tilhørsforhold.

Blandt foreningens mange initiativer var udsendelsen af "Sprogforeningens Almanak". Lige fra den første udgave kom i 1893 blev almanakken en bog, som hvert efterår lå på køkkenbordet i sønderjyske hjem og brugt af husbonden til oplæsning for sit folkehold. Den årlige almanak ophørte først i 1993, hvor bestyrelsen efter 100 års udgivelse anså denne opgave for udtømt. Sprogforeningens medlemstal toppede i 1946 med omkring 18.000 medlemmer og har siden haft faldende tendens. I dag har foreningen omkring 1000 medlemmer i Danmark og knap 500 i Sydslesvig.

Gennem de dansk-tyske aftaler er mindretallene nord og syd for grænsen sikret ligeberettigelse, men Sprogforeningen har tilpasset sig udviklingen gennem nye former for støtte til udviklingen og anvendelsen af det danske sprog i grænselandet, bl.a. gennem uddelingen af en Sprog- og Kulturpris. Det er Sprogforeningens overbevisning, at det danske sprog klarer sig godt. Sprogforeningens hjemsted er Folkehjemmet i Aabenraa. Foreningens formand, tidl. skoleinspektør Ove Nissen, har fortalt om Sprogforeningen i et bidrag til Grænseforeningens årbog 2004 med temaet: På tværs af grænsen. Interesserede kan læse mere på hjemmesiden: www.sprogforeningen.dk

Den tilstand, vi har nu, hvor mange voksne er mere eller mindre handlingslammede, rammer i første omgang de børn og voksne, der bliver krænket af det voldsomme sprog. Men også barnet med det grove sprog risikerer at blive marginaliseret, fordi ingen ønsker at være sammen med det. Det er under alle omstændigheder at lade børn i stikken ikke at lære dem at variere og nuancere deres sprog.

PSYKOLOG JOHN AASTED HALSE, KONSULENT I LANDSFORENINGEN FOR FRIE BØRNEHAVER OG FRITIDSHJEM, I POLITIKEN DEN 14. OKTOBER 2004

1. Poul Hansen, form. 1979-1984. 2. Grethe Rostbøll, form. 1984-1990. 3. Gerda Thastum Leffers, form. 1990-2001.
4. Elisabeth Sinding, form. 2001-2004. 5. Bent Pedersbæk Hansen, form. 2004-)

Modersmål-Selskabets bestyrelsesmedlemmer 1979-2004

Opført efter årstallet for indtræden i bestyrelsen

Poul Hansen	1979-1989
	(form. 1979-1984)
Tom Høyem	1979-1982
Reinhard Brose	1979-1980
Carsten Kock	1979-1980
Viggo Witt-Hansen	1979-1982
Poul A. Jørgensen	1979-1982
Gerda Thastum Leffers	1980 -
	(form. 1990-2001)
Gunhild Due	1980-1981
Dagmar Andreasen	1980-1982
Søren Kiersgaard	1980-1982
Per Jespersen	1980-1983
Arne J. Hermann	1981-
Christian Einfeldt	1982-1983
Grethe Rostbøll	1982-1990
	(form. 1984-1990)
Jan Pilegaard-Hansen	1982-1986
Annelise Vestergaard	1982-1983
Kirsten Mandrup	1982-1988
Georg Søndergaard	1982-2001
Arne Lund	1982-1985
Niels Holck	1983-1986
Lars Pedersen	1984-1987

Henning Rostung	1986-1989
Bodil Steensen-Leth	1986-1988
Niels Chr. Nebelong	1987-1990
Steffen E. Andersen	1988-1990
Annalise Dühring Wiberg	1988-1996
Gerda Møller	1989-2003
Lis Garbers	1989-1996
Lennart Konow	1990-1994
Aage Reimer	1990-2004
Bent Pedersbæk Hansen	1994-
	(form. 2004-)
Elisabet Sinding	1996-2004
	(form. 2001-2004)
Peder Skyum-Nielsen	1997-2000
Erik Drigsdahl	1997-2003
Nils-Ole Heggland	1999-2001
Claus Tilling	2000-
Søs Stadil Palm	2001-
Anders Haahr	2002-2003
Niels Jørgen Ebbensgaard	2003-
Kenn Hansen	2004-
Ingrid Carlsen	2004-
Henrik Munck	2004-

Modersmål-Selskabets årbøger

1980:	Vort modersmål er…
1981:	Sproget i industrisamfundet
1982:	Så tal dog dansk!
1983:	Det levende ord
1984:	Den levende Holberg
1985:	Sproglige kløfter
1986:	Digterne og sproget
1987:	Sprog og virkelighed
1988:	Sprog og følelse
1989:	Sprog i bevægelse
1990:	Sprog og kvalitet
1991:	Sprogene i sproget
1992:	Med og uden omsvøb
1993:	Dansk i tusind år
1994:	Retorik, hvad er det – også?
1995:	Det synlige sprog
1996:	Glæden ved sproget
1997:	Det vigtigste fag
1998:	Det sproglige kunstværk
1999:	– Digte om sproget
2000:	Dansk – vejen til integration
2001:	Sprog og identitet – kulturelt og politisk
2002:	Dialekter – sidste udkald?
2003:	Navnet er trofast

Modersmål-Prisen

1980:	Tv-journalist Poul Thomsen
1981:	Forligsmand, lektor Mette Kofoed Bjørnsen
1982:	Redaktør Oluf Lauth
1983:	Museumsdirektør Erik Kjersgaard
1984:	Sognepræst Asger Baunsbak-Jensen
1985:	Forfatter Benny Andersen
1986:	Tv-redaktør Birgit Meister
1987:	Forfatter Rachel Rachlin
1988:	Danmarks Radios Pigekor
1989:	Dronning Margrethe II
1990:	Skuespiller Erik Mørk
1991:	Forfatter Per Højholt
1992:	Professor Tage Kaarsted
1993:	Chefredaktør Herbert Pundik
1994:	Generaldirektør for DR Hans Jørgen Jensen
1995:	Flensborg Avis
1996:	Socialrådgiver Hanne Reintoft
1997:	Sanger Niels Hausgaard
1998:	Skuespiller Ghita Nørby
1999:	Forfatter Frederik Dessau
2000:	Politiker og forfatter Naser Khader
2001:	Forfatter Klaus Rifbjerg
2002:	Tegner og forfatter Ib Spang Olsen
2003:	Musiker Steffen Brandt
2004:	Professor Erik Hansen

Millioner til sproget

Folketinget har fundet 12 millioner kroner til det danske sprog som del af en finanslovsaftale mellem alle partier bortset fra Enhedslisten. De 12 millioner skal i perioden 2005-2008 bruges på "en ekstraordinær indsats for det danske sprog gennem øget samarbejde og koordination mellem Kulturministeriets institutioner for sprog og litteratur," hedder det i en pressemeddelelse fra Finansministeriet. De institutioner, der skal arbejde sammen, er Dansk Sprognævn og Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.

"Indsatsen skal blandt andet bidrage til en styrkelse af den sproglige informationsindsats over for borgerne og offentligheden samt styrke indsatsen for digitalisering af tekster til brug for sprogforskning mv.," hedder det videre. Man kan læse mere på nedenstående hjemmesider.

http://www.fm.dk/1024/visNyhed.asp?artikelID=6888
http://www.kum.dk/sw16822.asp
http://www.kum.dk/sw16890.asp

AFSENDER
MODERSMÅL-SELSKABET
Engerødvej 34
3200 Helsinge

Returneres ved varig adresseændring

B

POST
PP DANMARK

Kanon på Bogmessen

Modersmål-Selskabet i Forum den 12. – 14. november

AF INGRID CARLSEN

Modersmål-Selskabet delte i år stand nr. 406 i Forum med Blicher-Selskabet og H.C.Andersen-Selskabet.

Vi informerede om og skabte interesse for vores forening og havde den store glæde at kunne dele ud af Selskabets nye folder, der er flot illustreret med kolorerede tegninger af Ib Spang Olsen.

Mange er interesseret i sproget dansk, men ikke alle ved, at vi har en forening, som man kan blive medlem af som ganske almindelig dansker og her bl.a. være med til at præge debatten om det danske sprog.

Som noget nyt havde vi i år apropos Kanondebatten i medierne lavet stemmesedler, hvor man kunne vælge sine egne forslag til 5 sange og 5 salmer, som man synes alle børn skal lære i skolen. Det vakte fantastisk stor interesse og fik rigtig mange mennesker til at besøge vores stand og afgive deres forslag. Til hjælp havde vi fremlagt en oversigt over de mest kendte sange og salmer, og adskillige havde et stort – men positivt – problem, da de skulle vælge i den danske sangskat. Hver time blev der udtrukket en vinder, som frit kunne vælge mellem årbøgerne. Det store antal deltagere kan bruges som en vejledende meningsmåling. Resultatet vil blive offentliggjort senere.

Flere interesserede efterlyste også en liste over alle Selskabets bogudgivelser. Som de foregående år kunne man købe ældre årbøger billigt.

Adskillige venner af Selskabet og bidragydere til dets publikationer lagde vejen forbi, bl.a. dette års prisvinder professor Erik Hansen, desuden Nasar Khadar, Lone Dybkjær, Kirsten Dreyer, formand for H.C. Andersen-Selskabet Claus Tilling (der tillige er bestyrelsesmedlem i Modersmål-Selskabet) og forfatterne Lars Bonnevie og Ib Spang Olsen.

Vi fik nogle hyggelige samtaler, kaffe og "Sprog og Samfund" på gled og ca. 10 nye medlemmer i Selskabet. Det er fortsat muligt at tilmelde sig ved enten en opringning eller ved brug af mailadressen på vores nye hjemmeside www.modersmaal.dk

Alle henvendelser er meget velkomne.

Kanon-konkurrence

Som varslet i forrige nummer indbyder Modersmål-Selskabet sine medlemmer til at indsende forslag til en kanon med enten 10 danske sange eller 10 danske salmer. Hver kanon skal være ledsaget af en kort motivering. De udvalgte forslag publiceres i Sprog & Samfund og belønnes med rødvin.